

UCHWAŁA NR 80/XIII/2015
RADY MIEJSKIEJ W RADYMNIE

z dnia 28 września 2015 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymna na lata 2015-2019”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594 z późn. zm.), w związku z art. 87 ust 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U.2014.poz.1446), po uzyskaniu pozytywnej opinii Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu, Rada Miejska w Radymnie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymna na lata 2015-2019” wraz z Ewidencją Zabytków Miasta Radymno stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Radymna.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Radymnie

Witold Pawlik

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

**DLA MIASTA RADYMNO
NA LATA 2015 – 2019**

Opr.

Teresa Piekarz

Zofia Bieńkowska

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP.....	1
II. PODSTAWA PRAWNA I CELE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	2
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	3
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	8
IV.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.....	8
IV.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad zabytkami miasta Radymna z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.....	11
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	19
V.1. Relacje Gminnego Programu opieki nad zabytkami miasta Radymna z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych miasta).....	19
V.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Radymna.....	21
V.2.1. Założenie urbanistyczne.....	21
V.2.2. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o istotnej wartości i znaczeniu.....	28
V.2.3. Cmentarze.....	33
V.2.4. Zabytki ruchome.....	34
V.2.5. Dziedzictwo niematerialne.....	36
V.2.6. Zabytki archeologiczne.....	39
V.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	42
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	46
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....	48
VII.1. Priorytet: Ochrona dziedzictwa kulturowego, układu urbanistycznego.....	48
VII.2. Priorytet: Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla miasta	49

VII.3. Priorytet: Opieka nad zabytkami ruchomymi.....	51
VII.4. Priorytet: Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzania Informacji o zabytkach.....	52
VII.5. Priorytet: Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki działania edukacyjne, promocyjne itp.....	52
VIII INSTRUMENTARIUM REALIZACJI I ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA	54
XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA RADYMNA.....	56
X. ANEKSY	
X.1. ANEKS 1. Wykaz obiektów zabytkowych miasta Radymna	
X.2. ANEKSY 2 i 2a. Wykazy obiektów proponowanych do usunięcia z wykazów z lat 1987 i 1998	
X.3. ANEKS 3. Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze miasta Radymna, na podstawie AZP	

I. WSTĘP

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowany jest na podstawie art. 87 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.), która zobowiązuje jednostki samorządu terytorialnego do sporządzenia i przyjęcia tego dokumentu na okres czterech lat.

Przedmiotem opracowania są działania związane z opieką oraz wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego znajdującego się w granicach Radymna. Główne cele sporządzania programu to:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- określenie niezbędnych działań do sprawowania należytej opieki nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami Radymna jest pierwszym dokumentem poświęconym ochronie i opiece nad zabytkami. Określa on strategię i ramy polityki miejskiej w zakresie ochrony zabytków realizowanej w latach 2015-2019.

Przyjęty przez Radę Miasta Program opieki nad zabytkami, jako ważny element polityki samorządowej, powinien służyć podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynacji pracy z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i propagowania dziedzictwa kulturowego. Poza tym jego rola polega na uświadamianiu potrzeb i zasad ochrony miejskiej spuścizny historycznej i dziedzictwa kulturowego wśród społeczności Radymna. Tylko świadoma i ścisła współpraca lokalnych środowisk obywatelskich i organów przedstawicielskich pozwoli zachować i wykorzystać dla dobra ogółu zabytkowe dziedzictwo kulturowe wyróżniające Radymno w najbliższym regionie.

II. PODSTAWA PRAWNA I CELE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wynika z uchwalonej 23 lipca 2003 r. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

Artykuł 87 ust. 3 definiuje konieczność sporządzenia przez miasto Gminnego Programu Opieki nad zabytkami i wylicza związane z tym powinności:

- program obowiązuje cztery lata
- służy celom określonym w ustawie
- po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jest zatwierdzany przez Radę Miasta
- obowiązuje publikacja w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym
- co dwa lata burmistrz składa Radzie Miasta sprawozdanie z realizacji Programu.

Cele programu przyjęte przez ustawodawcę:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Przepisy prawne dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami są zawarte w następujących aktach prawnych:

- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2014 r. poz. 1446)
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r., 406)
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2013 r. poz. 594)

Konstytucja RP

Według Ustawy Zasadniczej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela:

„ (...) Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” – art. 5

„ (...) Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju” – art. 6, ust. 1

„ Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (...)” – art. 86

Ustawa z 23 lipca 2003 r.

Precyzuje podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, stanowi o przedmiocie, zakresie, formie i sposobie ich ochrony (art. 3,4,5). Wymienia zabytki podlegające ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania (art. 6.1 i 6.2):

1. Zabytki nieruchome:

- krajobrazy kulturowe
- układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane
- dzieła architektury i budownictwa
- dzieła budownictwa obronnego

- obiekty techniki, a szczególnie kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe
- cmentarze
- parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni
- miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne, działalność wybitnych osobistości i instytucji

2. Zabytki ruchome:

- dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej
- kolekcje będące zbiorem przedmiotów uporządkowanych według koncepcji tworzących je osób
- numizmaty oraz pamiątki historyczne, w tym militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i orderzy
- wytwory techniki, w tym urządzenia, środki transportu, maszyny i narzędzia świadczące o rozwoju kultury materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarowania świadczące o poziomie rozwoju nauki i cywilizacji
- materiały biblioteczne
- instrumenty muzyczne
- wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne
- przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne, działalność wybitnych osobistości i instytucji

3. Zabytki archeologiczne:

- terenowe pozostałości osadnictwa pradziejowego i nowożytnego
- cmentarzyska
- kurhany
- relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej

4. Nazwy geograficzne, historyczne, tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa określa formy ochrony konserwatorskiej (art. 7):

- wpis do rejestru zabytków
- uznanie za pomnik historii
- utworzenie parku kulturowego

- ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej

Ustawa określa obowiązki i zakres działania samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Oprócz wymienionych wcześniej działań do kompetencji gminy należy:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, p. 4)
- opracowanie na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87)
- wprowadzenie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami do następujących dokumentów; strategii rozwoju gminy, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, a także miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego czy decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19)
- sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Według ustawodawcy w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w Miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić ochronę zabytków i w tym (art. 19):

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru wraz z otoczeniem
- innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków
- parków kulturowych
- wprowadzić ustalenia zawarte w gminnym programie opieki nad zabytkami
- wytyczyć strefy ochrony konserwatorskiej, na których obowiązują ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się tam zabytków

Ewidencja zabytków jest podstawą sporządzenia programów opieki nad zabytkami (art. 21).

Formę i sposób prowadzenia ewidencji zabytków określa art. 22. Ewidencja zabytków powinna zawierać (art. 22, ust. 5 i 6):

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest jej zadaniem własnym (art. 71, ust.2)

Nowelizacja ustawy z dnia 18 marca 2010 r. w zakresie form ochrony zabytków dodaje:

- decyzję o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej
- decyzję o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej
- decyzję o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 7, pkt. 4)

W dodanych formach ochrony konserwatorskiej uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz innych zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (art.19).

Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej .

Działalność kulturalna to tworzenie, upowszechnianie i ochrona kultury (art. 1, ust.1). Instytucje kultury nie prowadzą działalności gospodarczej w rozumieniu odrębnych przepisów (art. 3, ust. 2). Mecenat kulturalny należy do państwa i jednostek samorządu terytorialnego według właściwości. Obejmuje on wspieranie i promocję twórczości, edukację i oświatę kulturalną, działania i inicjatywy kulturalne oraz opiekę nad zabytkami (art. 1, ust. 2 i 4).

Działalność kulturalną prowadzą różne instytucje, w szczególności: teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki, ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach

kultury (art.2). Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną tworząc samorządowe instytucje kultury. Organizator zapewnia instytucji kultury środki niezbędne do rozpoczęcia i prowadzenia działalności kulturalnej oraz do utworzenia obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona (art.12).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

Określa zadania własne gminy, do których należy „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty”, między innymi w zakresie kultury i ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami. W tym spektrum mieszczą się następujące kwestie:

- ład przestrzenny
- gospodarka nieruchomościami
- ochrona środowiska , przyrody i gospodarka wodna
- gminne drogi, ulice, mosty, place, organizacja ruchu drogowego
- biblioteki gminne i inne instytucje kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- kultura fizyczna i turystyka
- zieleń gminna i zadrzewienia
- cmentarze gminne
- utrzymanie gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych
- promocja gminy

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

IV. 1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

- a. Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury
- b. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017
- c. Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2020.

Według definicji zawartej w Tezach „na dziedzictwo kulturowe człowieka składają się dobra kultury i dobra natury. Zabytki – dawne materialne i niematerialne dobra kultury, są częścią składową tego dziedzictwa”. Dla ich ochrony sformułowano siedem podstawowych zasad konserwatorskich:

1. primum non nocere
2. maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych)
3. minimalna niezbędna ingerencja
4. usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco
5. czytelność i odróżnialność ingerencji
6. odwracalność metod i materiałów
7. wykonywanie wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie

Powyższe zasady obowiązują urzędników, konserwatorów – restauratorów, urbanistów, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

W ministerialnym dokumencie przyjęto następujące tezy:

1. uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami: stan zabytków nieruchomych, stan zabytków ruchomych, stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, pomniki historii i obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych

2. działania o charakterze systemowym:

- powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzenia pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury.
- Wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.

3. system finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej

4. dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania – ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych

5. kształcenie i edukacja: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników

6. współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017.

Dokument przygotowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i przyjęty 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Za cel główny programu uznano:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Realizacja wytyczonego celu wymaga współdziałania konserwatorów zabytków, jednostek samorządu terytorialnego, dla którego jest to zadanie własne i społeczeństwa obywatelskiego. Władze gminne odpowiadają za:

- ewidencjonowanie zasobu zabytków
- zachowanie krajobrazu kulturowego
- odpowiednie gospodarowanie otoczeniem zabytków w procesie planowania przestrzennego

Dziedzictwo kulturowe jest składnikiem lokalnej tożsamości i świadectwem historii oraz nośnikiem mocnych więzi międzyludzkich i wzorców zachowań. Miejscowy zasób kulturowy powinien służyć budowie kapitału społecznego i rozwojowi regionalnemu. Narzędziem i istotnym elementem zarządzania dziedzictwem kultury są programy ochrony i opieki nad zabytkami.

Powodzenie wszystkich programów zależy od stopnia świadomości, społecznych wartości zabytków wśród obywateli. Wielu z nich (14%) twierdzi, że zabytki ich nie interesują, inni (19%) deklarują bierność w sytuacji gdyby byli świadkami niszczenia zabytków.

W związku z tym należy upowszechniać wiedzę na temat zabytków i ich wartości. Ponadto zwiększać do nich dostęp, ułatwiać poznanie i interpretację, których są nośnikiem. Działania służb konserwatorskich i lokalnych władz powinny być zrozumiałe, komunikatywne i transparentne dla mieszkańców. Podstawą jest sprawny przepływ informacji, otwarte konsultacje, spotkania warsztatowe i konferencje.

Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2020.

Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., wraz z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 przygotowanym w 2005 r. Priorytetem państwa jest zrównoważony rozwój kulturalny regionów, który należy osiągnąć poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego, aktywną ochronę zabytków i wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.

Odnosnie zabytków nieruchomych cele strategiczne sformułowano w kilku obszarach:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,

- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele Narodowego Programu realizowane będą w ramach 2 priorytetów i 5 działań. W naszym obszarze tematycznym liczy się:

Priorytet I – Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działanie 1.2 Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. W ramach tego działania będą realizowane projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Muszą one mieć znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, prowadzić do wzrostu dochodów i aktywizacji zawodowej mieszkańców.

Priorytet II – Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Działania 2.1 Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Ten zakres dotyczy zadań mających za cel podniesienie wykształcenia kadr zatrudnionych w dziale ochrony dziedzictwa kulturowego i szeroko pojętej edukacji społecznej w dziedzinie ochrony zabytków.

Działania 2.2 Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice. Ochrona własnych zasobów będzie realizowana poprzez wdrożenie programu „Absent Patrymonium”, czyli sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

IV. 2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

- Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2020
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego - Perspektywa 2030
- Regionalny Plan Operacyjny województwa podkarpackiego na lata 2014-2020
- Sprawozdanie z realizacji w latach 2012-2013 Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2013
- Wojewódzki Program Opieki nad zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2014-2017.

- Strategia zrównoważonego rozwoju powiatu jarosławskiego na lata 2014-2020

Strategia rozwoju województwa podkarpackiego wyznacza kierunki polityki regionalnej, służące przełamywaniu strukturalnych problemów gospodarczych i społecznych oraz podnoszeniu konkurencyjności regionu. W ramach zrównoważonego rozwoju podkreślono rolę krajobrazu kulturowego, wielowątkowego dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej we wszystkich jej aspektach: środowiska artystyczne, instytucje, imprezy, organizacje pozarządowe. Problematyka ochrony i opieki nad zabytkami występuje w kilku rozdziałach części II Strategii:

Gospodarka Regionu

Zaakcentowano rolę samorządu w stworzeniu konkurencyjnej oferty, która ma przyciągnąć inwestorów. W tym celu należy m.in. wykorzystać walory położenia geograficznego, środowiska naturalnego, zasób kulturowy i kapitał ludzki. Wskazano turystykę jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Zwrócono uwagę na **powiat jarosławski** przez który przebiegają jednocześnie najważniejsze szlaki tematyczne będące bazą dla tworzenia markowych produktów turystycznych (szlak architektury drewnianej, szlak enoturystyczny, szlak zabytków militarnych). Efektywna promocja turystyki wymaga zmian o charakterze jakościowym: modernizacji szlaków turystycznych, rewaloryzacji zabytkowych, często unikatowych obiektów sakralnych i świeckich.

Kapitał Społeczny

W priorytecie dotyczącym rozwoju kultury podkreślono potrzebę ochrony tożsamości kulturowej regionu, w tym narodowej i etnicznej, wzmocnienia procesów integracyjnych i stworzenie warunków dla lepszego zaspokojenia potrzeb kulturalnych i pełniejszego uczestnictwa w kulturze ludności regionu. Kulturową tożsamość Podkarpacia i świadomość regionalną należy budować wokół rodzimego dziedzictwa kulturowego i tradycji. Uznano, że wzmocnieniu regionalnych więzi będzie służyć:

- Edukacja o regionie i małych ojczyznach
- Ochrona dóbr kultury materialnej

- Wspieranie twórczości artystycznej o znaczeniu ogólnonarodowym, regionalnym i lokalnym
- Poprawa jakości środowiska kulturowego
- Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzynarodowej w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego

Rewitalizacja oraz poprawa ładu przestrzennego

- Podstawą do działań porządkujących powinny być Lokalne Programy Rewitalizacji
- Należy przywrócić dotychczasowe funkcje zdegradowanym społecznie, ekonomicznie i środowiskowo obszarom miejskim
- Wprowadzić nowe funkcje rozwojowe skutkujące ożywieniem gospodarczym i społecznym, podniesieniem jakości życia, poprawą stanu środowiska naturalnego i kulturowego, jak również zwiększeniem potencjału turystycznego i kulturalnego
- Poprawić ład przestrzenny i lepiej wykorzystać przestrzeń wokół zabytków

Wśród obszarów strategicznej interwencji dla kierunku rewitalizacji zaznaczono **RADYMNO**.

Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Podkarpackiego, przyjęty uchwałą 321/7678/14 Zarządu Województwa Podkarpackiego.

Przemyślana, prawidłowa polityka przestrzenna została uznana za jeden z ważniejszych czynników rozwoju Podkarpacia. Za cel najważniejszy uznano wzmocnienie roli miast jako ośrodków kreujących wysoką jakość życia mieszkańców. Temu zadaniu ma służyć, poprawa funkcjonalności i spójności przestrzennej miast pełniących funkcję biegunów wzrostu. Jarosław-Przeworsk uznano za biegun przemysłowo-usługowy.

RADYMNO zaliczono do miast o zagrożonych podstawach rozwoju, położonych poza oddziaływaniem większych ośrodków. W celu ich wzmocnienia przewidziano m.in.:

- Tworzenie sieci powiązań gospodarczych między miastami
- Lokalizowanie usług o charakterze logistycznym i przemysłowym
- Rozwój wyspecjalizowanych funkcji ponadlokalnych, np. turystyki
- Opracowanie i wdrożenie lokalnych standardów zabudowy w celu poprawy jakości zamieszkania
- Wykorzystanie funkcjonalnej specjalizacji terytorialnej miasta

Za podstawowy atut miast regionu uznano ich bogate i różnorodne dziedzictwo kulturowe wynikające m.in. z historycznej wielokulturowości. Połączone i wzmocnione unikalnym krajobrazem przyrodniczym stanowi ono szansę na rozwój turystyki, jako istotnej gałęzi gospodarki. Należy tylko systematycznie rugować niekorzystne zjawiska obniżające ład przestrzenny czyli niską jakość zagospodarowania przestrzennego, zanik tradycyjnego budownictwa małomiasteczkowego, niedostateczną ochronę zabytków.

Polityka przestrzenna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego obejmuje następujące spektrum zagadnień:

- Zachowanie i ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych
- Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego
- Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego
- Rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa
- Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych

RADYMNO zostało wymienione wśród większych ośrodków miejskich wymagających rewaloryzacji historycznego układu urbanistycznego. Poza tym zwrócono uwagę na:

- Zachowanie i ochronę zabytkowej architektury cmentarzy, w szczególności cmentarzy z I wojny światowej i cmentarzy wyznaniowych
- Zachowanie i ochronę budownictwa drewnianego
- Zachowanie i ochronę zabytków techniki, zabytkowych obiektów i założeń przemysłowych w tym infrastruktury kolejowej i zabytkowych dworców

Odnosnie ochrony ład przestrzenny, masowo zakłóconego rozproszeniem zabudowy i jej bezstylowym charakterem, przyjęto m.in. następujące zalecenia:

- Opracowanie katalogu projektów zawierających odpowiednie wzorce i standardy nawiązujące do charakteru tradycyjnej architektury regionu
- Zachowanie kulturowych i przyrodniczych elementów przestrzeni charakterystycznych dla miejscowego krajobrazu kulturowego i eksponowanie wartościowych obiektów w panoramach i sylwetach

Program rozwoju szlaków kulturowych, które mają istotne znaczenie edukacyjne i historyczne, zawiera następujące propozycje:

- Tworzenie nowych szlaków kulturowych: rowerowych, pieszych, samochodowych i wodnych, w tym również szlaków międzyregionalnych

i transgranicznych w oparciu o historię regionu z uwzględnieniem wartości przyrodniczych i krajobrazowych, np. małomiasteczkowej zabytkowej architektury miejskiej

- Uwzględniających krainy gospodarcze i podregiony
- Spuściznę materialną mniejszości etnicznych i narodowych
- Historyczne osoby, rodziny, stany (mieszczaństwo, duchowieństwo)
- Zabytki techniki w tym infrastruktury transportowej
- Kulturę ludową i rzemiosło

Kolejnym ważnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego pozostaje turystyka. **Powiat jarosławski** zaliczono do obszarów atrakcyjnych turystycznie. W celu podniesienia konkurencyjności turystycznej regionu zaproponowano rozwój turystyki krajobrazowej, religijnej, świąteczno-weekendowej i agroturystyki, żeglarstwa i innych sportów wodnych na Sanie, a także systemu szlaków kajakowych na Sanie z budową przystani, stanic, miejsc biwakowych. Kluczową sprawą pozostaje budowa regionalnego systemu informacji turystycznej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020.

Wśród kluczowych czynników wzrostu gospodarczego regionu umieszczono problematykę rozwoju turystyki, instytucji kulturalnych i ochronę dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Naturalne walory przyrodniczo-krajobrazowe w połączeniu z bogatym, różnorodnym dziedzictwem historycznym, powstałym na styku różnych kultur i religii, sprzyjają rozwojowi turystyki i tworzeniu nowych produktów turystycznych. Ten atut należy wykorzystać do kreowania wizerunku regionu dbającego o przeszłość i szanującego odmienność. Wymaga to odpowiedniej reklamy i promocji oraz wyższego poziomu infrastruktury turystycznej. W ofercie turystycznej priorytetowe znaczenie mają obiekty dziedzictwa kulturowego wraz z otoczeniem oraz instytucje kultury z programem przedstawiającym historię i kulturę regionu. W celu likwidacji znaczących dysproporcji między poszczególnymi regionami i osiągnięcia efektywności podejmowanych zadań zaplanowano zastosowanie tzw. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych czyli wspólne występowanie ośrodków miejskich o wsparcie finansowe.

W osi priorytetowej IV – *Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego* położono nacisk na konieczność restrukturyzacji i rewitalizacji zdegradowanych społecznie

i ekonomicznie przestrzeni miejskich zwłaszcza terenów przemysłowych i powojkowych. Stanowią one bowiem istotną barierę w rozwoju społeczno-ekonomicznym miast regionu. Uznano, że tylko bezpieczne, przyjazne i harmonijne środowisko miejskie może zaspokoić potrzeby mieszkańców w sferze działalności gospodarczej, społecznej, konsumpcji i rekreacji.

Zatem niezbędne są gruntowne prace remontowo-konserwatorskie, ale również promocja i wdrożenie nowoczesnego modelu zarządzania kulturą. Mają one doprowadzić do poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury i wzrostu udziału mieszkańców w życiu kulturalnym regionu. Należy eliminować marginalizację niektórych regionów, zapewnić równy i powszechny dostęp do oferty kulturalnej. Kultura powinna wyzwalać kreatywność jednostek, jednoczyć lokalne społeczności, pomagać rozwijać umiejętności współpracy, wzmacniać więzi międzyludzkie.

Na wsparcie z RPO mogą liczyć przykładowe projekty z następujących dziedzin:

- Ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego
- Rozwój zasobów kultury poprzez budowę, przebudowę i renowację instytucji kultury oraz obiektów zabytkowych (m.in. dostosowanie zespołu budynków do działalności kulturalnej)
- Rozwój funkcji kulturalnych ośrodków lokalnych

Beneficjenci RPO:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia
- Instytucje kultury
- Organizacje pozarządowe
- Kościoły i związki wyznaniowe
- Podmioty działające w formule partnerstwa publiczno-prywatnego

Sprawozdanie z realizacji w latach 2012-2013 Wojewódzkiego Programu Opieki nad zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2010-2013.

W tym dokumencie **Radymno** wspomniano tylko raz w rozdziale poświęconym finansowaniu prac remontowych z budżetów gmin i powiatów. W 2012 r. miasto wydało 15 tys. zł na remont zbiorowej mogiły wojennej na cmentarzu.

Wojewódzki Program Opieki Nad Zabytkami w Województwie Podkarpackiem
na lata 2014-2017

Program został przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego uchwałą NR XLII/846/14 z 27.01.2014 r. i jest aktualizacją programu wcześniejszego na lata 2010-2013. W opisie i charakterystyce zasobu kulturowego województwa uwzględniono zabytki

Radymna:

- Założenie urbanistyczne
- Kościół parafialny p.w. śś. Wawrzyńca i Sebastiana
- Synagogę
- Zespół koszar
- Kaplicę grobową na cmentarzu
- Spław drewna Sanem i Wisłą do Gdańska

W wyniku analizy zasobu dziedzictwa kulturowego wyznaczono trzy priorytety służące ochronie, aktywnej rewaloryzacji i lepszemu wykorzystaniu zabytków, a w ich ramach kilka kierunków działań:

Priorytet I, Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego. Kierunki działania:

1. Rewaloryzacja i rewitalizacja układów urbanistycznych i ochrona układów ruralistycznych (wymieniono **Radymno**)
2. Zachowanie tożsamości regionalnej i lokalnej oraz historycznej wielokulturowości regionu
3. Tworzenie parków kulturowych jako formy ochrony krajobrazu kulturowego (wśród propozycji podano **Radymno** – układ urbanistyczny z kościołem i koszarami)

Priorytet II, Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Kierunki działania:

1. Ochrona obiektów zabytkowych o szczególnej wartości wpisanych oraz predysponowanych do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO oraz na Listę Pomników Historii
2. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
3. Wzmocnienie poziomu ochrony zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej
4. Opieka nad zabytkami ruchomymi

Priorytet III, Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego: materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości. Kierunki działania:

1. Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytkowego oraz przetwarzanie informacji o zabytkach
2. Działania szkoleniowe oraz edukacja i promocja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu
3. Tematyczne szlaki turystyczne

Strategia zrównoważonego rozwoju powiatu jarosławskiego na lata 2014-2020.

W zaplanowanych kierunkach rozwoju powiatu wytyczono m.in. obszar infrastruktury technicznej i operacyjnej oraz rolnictwo, ekologię i ochronę środowiska.

W tym pierwszym zakresie postawiono na poprawę i rozwój infrastruktury turystycznej, sportowej oraz ochronę dziedzictwa kulturowego. Do zadań szczegółowych zaliczono podtrzymywanie lokalnych tradycji kulturalnych, wspieranie twórców ludowych, promocję różnorodności kulturowej. W obszarze wykorzystania środowiska dla celów turystyki i ekorolnictwa zaproponowano podnoszenie atrakcyjności turystycznej regionu i działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Zadania szczegółowe to renowacja zabytków, modernizacja, doposażenie i ochrona dóbr kultury, budowa i rozbudowa szlaków turystycznych, obiektów infrastruktury sportowej i rekreacji.

Dla **Radymna** za główny kierunek rozwoju uznano handel, a także turystykę w oparciu o zbiornik wodny ZEK – I klasa czystości. Zaznaczono także, że jest to miasto o historycznym układzie urbanistycznym zabudowane domami i kamienicami o wartościach zabytkowych, które należy chronić.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

V.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Radymna z dokumentami opracowanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

Dokumenty o charakterze strategicznym:

- Strategia rozwoju miasta Radymna na lata 2015-2025
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Radymna, przyjęte uchwałą Nr 183/XXII/2009 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 20 lutego 2009 r.
- Lokalny plan rewitalizacji miasta Radymna na l. 2015-2025

Strategia rozwoju miasta Radymna na lata 2015-2025.

W diagnozie sytuacji gospodarczej za wartość rozwojową uznano kulturowy potencjał miasta: zabytkową przestrzeń miejską, tradycje powroźnicze, zalew ZEK, rzeki San i Radę.

Konsultacje społeczne wskazały na mankamenty polityki miejskiej w zakresie atrakcyjnej oferty kulturalnej i promocji miasta. Mieszkańcy za główny czynnik rozwoju uznali turystykę, rekreację i sport na bazie ZEK, Sanu i Rady.

Cele i priorytety rozwojowe:

1. Radymno miastem rekreacji i aktywnego wypoczynku
2. Powroźnictwo markowym produktem turystycznym
3. Centrum miasta estetycznym i funkcjonalnym miejscem aktywizacji i integracji mieszkańców

W priorytecie 1 przewidziano budowę przystani, promenady, plaży i centrum sportowo-rekreacyjnego nad ZEK. Zaplanowano także zagospodarowanie Rady, ścieżki rowerowe wzdłuż Rady, Sanu i ZEK oraz ich połączenie z trasą rowerową Green Velo.

W priorytecie 2 założono utworzenie interaktywnego Muzeum Powroźnictwa i organizowanie imprez kulturalnych na bazie tego tradycyjnego rzemiosła radymniańskiego.

Priorytet 3 dotyczy rewitalizacji zabytkowego centrum miasta, estetyzacji przestrzeni miejskiej poprzez m.in. uzupełnienie, uporządkowanie i remonty zabytkowej zabudowy miejskiej oraz budowę obiektów małej architektury.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Radymna.

Studium jest podstawowym dokumentem dla polityki przestrzennej miasta. Autorzy waloryzują przestrzeń miejską pod względem wartości inwestycyjnej, gospodarczej, turystycznej i kulturowej. W tym ostatnim obszarze sytuują **Radymno** wśród miast o niskim stopniu zachowania substancji zabytkowej. Przytaczają opis obiektów wpisanych do rejestru zabytków i wydatki miasta na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego za lata 2008-2013.

W studium przedstawiono spis problemów do rozwiązania w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego:

- Postępująca degradacja techniczna obiektów zabytkowych
- Dekapitalizacja zabytkowej tkanki mieszkaniowej w centrum Radymna
- Brak ukształtowanego estetycznego krajobrazu kulturowego miasta
- Niedostosowanie istniejących przestrzeni publicznych do celów kulturalnych
- Niski udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach budżetu miasta

Do programu rewitalizacji zaproponowano następujące zabytkowe układy przestrzenne:

- Rynek
- Teren dawnego dworu biskupiego
- Teren pokoszarowy (obecnie ośrodek administracyjno-oświatowy)
- Zbiorniki wodne: ZEK i zalew na rzece Radzie

Lokalny plan rewitalizacji miasta Radymna na lata 2015-2025.

W planie wyznaczono 2 kluczowe obszary miejskie wymagające rewitalizacji:

Obszar I – Rynek wraz z zalewem ZEK i zalewem rzeki Rada

Obszar II – Teren Spółdzielni Mieszkaniowej (osiedle Władysława Jagiełły)

W obszarze I za cel główny uznano:

Zbudowanie spójności przestrzennej pomiędzy Rynkiem, a zalewem ZEK i zalewem rzeki Rada dla rozwoju aktywności społecznej i gospodarczej z wykorzystaniem tradycji powroźnictwa, a także z przeznaczeniem pod rekreację oraz aktywny wypoczynek mieszkańców.

Ten obszar obejmuje szerokie centrum miasta z zabytkowym układem urbanistycznym z XIV-XV w., którego sercem jest Rynek oraz kompleks zabudowy parafialnej z barokowym kościołem św. Wawrzyńca i Sebastiana, a także teren dawnego dworu biskupów przemyskich, austriackie koszary wojskowe i gmach Sokoła. W tym rejonie płynie Rada i w znacznym oddaleniu San i ZEK.

W Rynku zachował się zespół zabytkowych domów mieszkalnych o różnej skali, proveniencji i wartości historycznej i estetycznej, na ogół z XIX/XX w. W jego centrum znajduje się hala targowa, a w pierzei zachodniej synagoga.

Autorzy opracowania zwracają uwagę na zły stan techniczny większości zabytkowych obiektów i brak spójnej wizji przestrzennej tego obszaru co skutkuje wieloma niezbyt udanymi realizacjami współczesnych budynków i remontami zabytkowych domów. Estetyczny wygląd zabytkowego centrum zakłóca nadmierny ruch kołowy i parking w rynku oraz agresywna, nieuporządkowana zieleń miejska zajmująca znaczną część placu rynkowego.

W obszarze I, okres realizacji 2015-2025, przewidziano m.in. następujące działania rewitalizacyjne:

- Modernizację i remont ciągów pieszo-jezdnych wewnątrz Rynku
- Uporządkowanie zieleni
- Wykonanie nowych elewacji kamienic rynkowych
- Modernizacja hali targowej
- Adaptacja i remont budynku „Sokoła”
- Renowacja kościoła parafialnego i plebanii oraz zagospodarowanie przyległego terenu
- Modernizacja czworaka w obrębie folwarku biskupiego
- Stworzenie muzeum powroźnictwa

V.2. Charakterystyka zasobu kulturowego i krajobrazu kulturowego miasta

V.2.1. *Założenia urbanistyczne*

Do połowy X wieku obszar historycznej ziemi przemyskiej, zamieszkiwało słowiańskie plemię Lędzian pozostające w orbicie wpływów państwa polskiego i czeskiego. Po 981 roku wchodziło w skład Rusi Halicko-Włodzimierskiej, a po podbojach Kazimierza Wielkiego do Polski. Kazimierz Wielki przeprowadził na tym terenie akcję osadniczą w wyniku, której powstało szereg miast i osad w tym wieś Radymno. Dokument osadniczy pochodzi z 1366 roku. Zezwala on na osadzenie wsi na polach zwanych Radomie – Radymno na czternastu łanach z przeznaczeniem dwóch łanów na sołectwo, dwóch na kościół i jednego łanu na pastwisko.

W 1377 roku Władysław Opolski nadał Mikołajowi zw. Żelazna Głowa sołectwo we wsi Radymno, a w 1384 roku stała się własnością biskupstwa przemyskiego. Prawa miejskie nadał osadzie Władysław Jagiełło w 1431 roku. W tym czasie Radymno było już dobrze zorganizowaną osadą. W dokumencie lokacyjnym zawierającym przywileje dla osady i jej mieszkańców oraz powinności względem władz, nie ma żadnej wzmianki odnośnie zmiany ewentualnej lokalizacji oraz rozplanowania miasta. Niewątpliwie więc miasto rozwijało się na miejscu osady, a jego układ przestrzenny powstał w wyniku stopniowych przekształceń.

Początki tworzenia się układu urbanistycznego są nieznane. Najwcześniejsze przekazy odnośnie wyglądu miasta w formie opisowej zawarte są w lustracji biskupa Wacława Sierakowskiego z 1748 roku, natomiast dokładny przekaz kartograficzny to plan katastralny z 1849 roku, przedstawiający stan narysu planu miasta w tym okresie.

Miasto posadowione jest na sporym wzniesieniu opadającym od rynku w kierunku północnym i wschodnim ku dolinie Sanu. Teren miasta od południa i wschodu opływa także wpadająca do Sanu rzeka Rada. Miejsce posiada zatem doskonałe warunki obronne. Kwadratowy rynek usytuowany jest centralnie w stosunku do całego obszaru miasta. Z rynku wybiega osiem ulic, pięć z naroży placu i trzy ze środków pierzei. Ukośnie przecina rynek droga z północno-zachodniego narożnika do środka pierzei wschodniej. Ta droga zwana w okresie Galicji Traktem Wiedeńskim, biegnąca z północnego zachodu na południowy wschód, wytyczona została w XVIII wieku. Średniowieczny szlak handlowy z Sandomierza przez Jarosław, Przemyśl do Lwowa przebiegał na terenie Radymna ulicami Mickiewicza i Lwowską, a więc przecinał rynek w kierunku równoleżnikowym.

Był to zatem układ symetryczny oparty o dwie osie krzyżujące się w centrum rynku: wschód-zachód wyznaczoną przez szlak handlowy - dzisiejsze ulice Lwowską i Mickiewicza, oraz północ – południe przebiegającą ulicami: Zamkniętą, dawną Kościelną i nieistniejącą obecnie ulicą w pierzei południowej zwaną w lustracji z 1748 roku „ulicą poprzeczną z miasta na tył”. Lustracja przy opisie miasta wymienia po jednej ulicy w północnych narożach rynku, biegnących w kierunku północnym, jedną w narożu południowo-zachodnim, natomiast w narożu południowo - wschodnim dwie ulice: w kierunku wschodnim - Cerkiewną, obecną Piekarską i w kierunku południowym Wodną, obecnie Kilińskiego. Możliwe, że pierwotna koncepcja planu przewidywała w narożach jedną ulicę, a wytyczenie ulicy Cerkiewnej było sprawą późniejszą i wynikało z potrzeby bezpośredniego połączenia miasta z cerkwią. Niewykluczone jednak, że planowane były w narożach dwie ulice lecz w rezultacie nie zostały wytyczone względnie wytyczono je, ale zostały zatarte późniejszą zabudową.

Pierzeje rynkowe są mniej więcej jednakowej długości około 125 metrów. Bloki przyrynkowe podzielone były na parcele budowlane zapewne równej szerokości. Obecna ich liczba w poszczególnych blokach jak również podawana w lustracji jest już sprawą późniejszych wtórnych podziałów względnie połączeń. Prawdopodobnie w każdym bloku było 10 parcel o szerokości około 11,50 metrów. Głębokość działek obecnie wynosi od 58 do 67 metrów. Należy przyjąć że głębokość parcel pierwotnie była równa i wynosiła około 65 metrów. Zdecydowanie mniejsza głębokość - 29 metrów, części parcel w bloku północnym wynika z usytuowania po stronie północno-zachodniej kościoła.

Parcelacja objęła tylko bloki przyrynkowe, ulice zatylne były niejako granicą miasta. W XVIII wieku poza dzisiejszą ulicą Legionów występował już wał miejski. Lustracja określa niektóre domy przy tej ulicy „pod wałem miejskim.”

Plan katastralny Radymna pokazuje obszar miasta, który poza wyraźnie rysującym się kwadratem centrum, jakie wyznaczają ulice zatylne, rozciąga się wzdłuż osi wschód – zachód, która to oś przechodzi z ulicy Lwowskiej w ulicę Zachariasiewicza, nazywaną w XVIII wieku „ulicą ku przeprawie”. Wzdłuż niej występują parcele siedliskowe o kierunku prostym do drogi. Podobnie jest również po stronie zachodniej przy ulicy Mickiewicza. Możliwe że te części miasta stanowią pozostałość wcześniejszego osadnictwa.

Wiadomo że miasto powstało w miejscu istniejącej wsi, która rozwijała się w oparciu o szlak komunikacyjny. Zapewne była to wieś typu ulicowego z centrum

w postaci rozszerzenia ulicy, może w miejscu obecnego rynku, względnie przy rozwidleniu dróg: do Przemysła i ulicy ku przeprawie na Sanie, rozciągająca się w kierunku wschodnim wzdłuż ulicy Zachariasiewicza i zachodnim wzdłuż ulicy Mickiewicza. Wieś posiadała kościół prawdopodobnie usytuowany od początku w obecnym miejscu.

Po nadaniu osadzie praw miejskich przystąpiono do wyznaczenia centrum miasta czyli rynku, który w zamierzeniu miał mieć kształt regularnego kwadratu z dwiema osiami przecinającymi się w jego centrum oraz z blokami zabudowy rynkowej o tylnych granicach powtarzających kształt kwadratu. Ten plan wytyczony został w terenie już z pewnymi błędami ze względu na ukształtowanie powierzchni jak również jego wcześniejsze zainwestowanie: - przebiegi istniejących dróg, istnienie wsi, lokalizacja kościoła. Pewne odstępstwa od regularności planu mogły nastąpić w późniejszych okresach. Obecnie ukośny kierunek wybiegającej z naroża rynku ulicy Kilińskiego może spowodowany został chęcią skrócenia drogi po wodę o czym świadczy określenie jej w lustracji - „ulica którą ludzie po wodę chodzą”. Pierwotnie mogła być prostopadłą do rynku. Pomimo tych odstępstw narys planu Radymna powstał niewątpliwie w oparciu o schemat układu krzyżowego często stosowanego w planach średniowiecznych odnośnie rynku. Zaś nową cechą jest powtórzenie kwadratowego kształtu w zewnętrznym obrysie miasta.

W XV wieku tereny poza ulicami zatylnymi były polami uprawnymi. Za najwcześniejsze przedmieścia Radymna uważane są tzw. „Nowa Miecierza”, teren trudny do zidentyfikowania oraz Skołoszów, obecnie wieś nie powiązana z układem miejskim. Rzeczywiste przedmieścia powstały w Radymnie znacznie później. Były to przedmieścia: Górne - na północ od rynku i Dolne – na południe nad Radą.

Na południowo-wschodnim przylegającym do miasta obszarze w 1443 roku zbudowano dwór biskupi. Wybrano pod lokalizację teren o naturalnych cechach obronnych – wzgórze okolone korytami rzek Rady i Sanu. Ponadto wokół dworu istniały urządzenia obronne, które jednocześnie chroniły miasto nie posiadające jeszcze własnych obwarowań. Obwarowania miejskie wybudowano dopiero w XVI wieku. Były to prawdopodobnie umocnienia drewniano-ziemne. Przebieg linii obwarowań można odtworzyć na podstawie informacji zawartych w lustracji, są to następujące określenia – ogródek pod wałem miejskim, - spod wału uliczka – chałupa pod samym wałem – chałupa postawiona na wale, które wskazują na to, że wał obronny przebiegał od gościńca przemyskiego na zachód wzdłuż Rady, po zewnętrznej stronie dzisiejszych

ulic Legionów, Cichej i dochodził do kościoła farnego. Ulica 3 Maja czyli „Gościniec do Zamojsców” znajdował się już poza wałem.

Wiadomo, że istniały w Radymnie dwie bramy miejskie, Jarosławska przy wyjeździe do miasta od strony Jarosławia, w okolicy skrzyżowania ulicy Mickiewicza i Cichej oraz Przemyska przy wyjeździe z miasta w kierunku Przemyśla, w okolicy miejsca gdzie Rada przecina gościniec przemyski. Były to na pewno budowle drewniane, szybko bowiem uległy zniszczeniu, w XVIII wieku już nie istniały. Od strony wschodniej i północnej nie zbudowano obwarowań gdyż naturalną obronę gwarantowały miastu skarpy wzgórza i koryta rzek.

Do końca XVII wieku zabudowa Radymna była drewniana łącznie z kościołem farnym, ratuszem zbudowanym po 1443 roku, oraz wybudowanym w 1628 roku kościołem św. Ducha ze szpitalikiem. Świątynia ta usytuowana była w okolicy Bramy Jarosławskiej.

Wcześniej bo w 1562 roku zbudowano wewnątrz miasta drewnianą cerkiew. Była to już druga prawosławna świątynia Radymna, pierwsza znajdowała się poza miastem prawdopodobnie na terenie przedmieścia Dolnego. Nowa cerkiew zajęła teren od strony wschodniej w okolicy Bramy Przemyskiej.

W związku z rozwojem handlu na terenie Radymna rynek pomimo sporych rozmiarów już nie wystarczał do celów handlowych. Więc na przedmieściu Górnym powstał drugi plac targowy zwany „Psim Rynkiem”, przeznaczony do handlu bydłem.

W pierwszej połowie XVIII wieku istniały w Radymnie wszystkie główne elementy jego układu przestrzennego: murowany kościół św. Wawrzyńca i cerkiew, drewniany kościół św. Ducha, ratusz oraz bramy miejskie i obwarowania będące jednak już w złym stanie. Jak wynika z lustracji były w mieście niemal wszystkie istniejące obecnie ulice.

Największa zmiana w układzie przestrzennym Radymna nastąpiła w 1775 roku. Spowodowana została zmianą przebiegu głównej arterii komunikacyjnej – gościńca cesarskiego na odcinku pomiędzy wsią Ostrów a Radymnem. Z poprzedniego kierunku od strony południowo - zachodniej przesunięta została na północny – zachód. Główny wjazd na rynek znalazł się teraz w północno – zachodnim narożniku obok kościoła farnego. Droga przecięła rynek ukośnie. Ta inwestycja pociągnęła za sobą zmiany w zabudowie północnej i zachodniej pierzei rynku.

W tym czasie układ przestrzenny Radymna zubożony został o bryłę kościoła św. Ducha, który nie remontowany uległ całkowitemu zniszczeniu.

Budowa w latach 1855-1861 kolei żelaznej z Krakowa do Lwowa nie miała większego wpływu na układ przestrzenny Radymna gdyż linia przeprowadzona została w znacznej odległości od centrum miasta krzyżując się z gościńcem przemyskim. Linia kolejowa zdecydowanie oddzieliła teren Radymna od Skołoszowa uważanego za jego przedmieście. Wzdłuż traktu przemyskiego czyli dzisiejszej ulicy Lwowskiej powstawała zabudowa o charakterze przedmiejskim. W 1880 roku po zachodniej stronie ulicy pod miastem wybudowane zostały koszary piechoty. W późniejszym okresie około 1890 roku na terenie Skołoszowa, na północ od obecnej ulicy Złota Góra powstały koszary kawalerii.

W drugiej połowie XIX wieku przeprowadzono regulację Sanu. Koryto rzeki odsunięte zostało od miasta w kierunku wschodnim, wybudowano most na Sanie, i drogę w stronę Duńkowic i dalej przez Jaworów do Lwowa. W 1888 roku przy drodze w kierunku mostu na Sanie dzisiejszej ulicy Budowlanych wyznaczony został teren pod cmentarz. Zapewne wcześniej na północny - zachód od miasta wśród pól założony został cmentarz żydowski - zarejestrowany jest na planie katastralnym.

Z końcem XIX wieku drewniana zabudowa stopniowo zamieniana była na domy murowane, ale jeszcze w większości parterowe. W zachodniej pierzei rynku wzniesiona została murowana piętrowa synagoga. Przy ulicy Mickiewicza wybudowano również piętrowy budynek Szkoły Ludowej.

Na rynku w miejscu drewnianego ratusza na przełomie XIX/XX wieku wybudowano ratusz piętrowy z wieżą zegarową, a w okresie międzywojennym halę targową.

Duże zniszczenia w układzie przestrzennym Radymna spowodowały wojny światowe. Podczas I wojny zniszczony został dwór biskupi. W 1939 roku zniszczeniu uległ ratusz.

Około 1960 roku nastąpiła dalsza destrukcja układu przestrzennego Radymna, rozebrana została cerkiew, która nie remontowana popadła w ruinę. W miejscu cerkwi wybudowany został budynek szkoły.

Do połowy XX wieku zasięg terytorialny Radymna niewiele się zmienił w stosunku do obszaru miasta zarejestrowanego na planie katastralnym z 1849 roku. Luźna zabudowa powstawała wzdłuż głównych tras wylotowych. Przy trasie jarosławskiej, dzisiejszej ulicy Słowackiego powstała cegielnia, a na wschodnim obrzeżu żwirownia. Nad Sanem na terenie dawnej żwirowni powstał duży zbiornik wodny.

Kolejny zbiornik wodny, ale dużo mniejszy powstał w południowej części miasta na rzece Radzie, co wzbogaciło naturalny krajobraz Radymna.

Wyraźne rozszerzenie terenów zabudowanych nastąpiło z końcem XX i na początku XXI wieku, w części południowo - wschodniej Radymna pomiędzy ulicą Budowlanych i linią kolejową. Powstało tu osiedle zabudowy wielorodzinnej tzw. Osiedle Jagiełły oraz osiedle zabudowy jednorodzinnej przy ulicy Złota Góra. W tym rejonie zbudowano także murowany kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusa. Kolejna zrealizowana inwestycja to obwodnica omijająca miasto po stronie zachodniej, która nie do końca spełniła oczekiwania w zakresie zmniejszenia ruchu kołowego. Nadal jest on bardzo duży w obrębie Rynku. Tereny przy obwodnicy stopniowo zabudowywane są domami jednorodzinnymi.

W II połowie XX wieku nastąpiły zmiany w zabudowie Rynku. W pierzei południowej wybudowane zostały piętrowe budynki poczty i domu handlowego, a w latach ostatnich dwa nowe budynki w pierzejach zachodniej i wschodniej, wprowadzicie dostosowane gabarytami do sąsiedniej zabudowy, ale rozwiązania ich elewacji kolidują z historyczną zabudową. Znacznej destrukcji uległ zespół folwarczny biskupów przemyskich przez zlokalizowanie na tym terenie marketu „Biedronka”.

W podsumowaniu należy stwierdzić że układ przestrzenny Radymna jest wynikiem sprzężenia dwóch elementów osadniczych - wsi ulicowej, założonej w oparciu o szlak komunikacyjny, z planem miasta wytyczonym po nadaniu osadzie praw miejskich w 1431 roku. Ważnymi czynnikami osadotwórczymi oprócz szlaku komunikacyjnego były warunki topograficzne - wzniesienie terenu oraz koryta rzek Sanu i Rady, stanowiące naturalną obronę miasta. Wzorcem dla wytyczonego miasta był schemat układu krzyżowego z kwadratowym rynkiem i dwiema głównymi ulicami przecinającymi się w jego centrum. W XVI wieku miasto otrzymało od strony zachodniej i południowej obwarowania drewniano – ziemne z dwiema bramami wjazdowymi. Deformację układu przestrzennego spowodowała budowa traktu wiedeńskiego wprowadzającego ruch kołowy na rynek po linii ukośnej. Pomimo pewnych zniekształceń zachował się zasadniczy narys planu. Również czytelna jest linia obwarowań, którą wyznaczają dzisiejsze ulice – Okrzei, Cicha i Legionów, będące niegdyś ulicami podwalnymi. O ile rynek w narysie zachował oryginalną formę, to w terenie zatracony został zupełnie historyczny charakter tego miejskiego placu, obecnie zadrzewionego, pełniącego funkcję parkingu.

W ciągu wieków zmieniała się sylweta miasta, zmieniały się gabaryty zabudowy oraz dominanty wysokościowe. Szczytowymi okresami pod tym względem był wiek XVIII kiedy w sylwecie miasta rysowały się trzy elementy wysokościowe, dwa kościoły i cerkiew oraz początek XX wieku z sylwetą z wieżami kościoła i ratusza. Do niedawna dominantą był jedynie kościół św. Wawrzyńca, ostatnio w panoramie widzianej od strony południowej przybyła wieża nowego kościoła.

Historyczna zabudowa Radymna, dzisiaj na ogół w złym stanie technicznym, stanowi wielką wartość tożsamościową dla miasta. Pozostaje świadkiem i symbolem jego miejskiego charakteru i municypalnych funkcji. Odzwierciedla kierunki polityki miejskiej, status ekonomiczny i społeczny oraz ambicje wspólnotowe i osobiste ówczesnych inwestorów. Świadczy o różnorodności kulturowej i wyznaniowej Radymna. Rynkowe kamienice i budynki użyteczności publicznej są w zakresie formy i dekoracji architektonicznej typowe dla małych polskich miast. Jednocześnie kubaturowe budynki koszar, synagoga w Rynku i pozostałości dworskiego założenia biskupów przemyskich nadają specyficzny rys oryginalności układowi urbanistycznemu i sylwecie miejskiej Radymna wzmocnionych krajobrazem naturalnym Sanu i Rady.

V.2.2. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o istotnej wartości i znaczeniu

V.2.2.a. Architektura sakralna

Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca i Sebastiana

Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca i Sebastiana, murowany, zbudowany w latach 1723 - 1725 w miejscu wcześniejszej drewnianej fary. Usytuowany przy wjeździe do miasta od strony północnej. Trójnawowy, z wysoką nawą główną i dużo niższymi nawami bocznymi. Część środkowa nakryta stromym dwuspadowym dachem ze strzelistą ażurową sygnaturką pośrodku. Elewacja frontowa, w dolnej części rozczłonkowana pilastrami podtrzymującymi profilowany gzyms, zwieńczona jest trójkątnym szczytem z wolutowymi spływami i stożkowymi sterczynami po bokach. Wejście główne ujęte jest w ozdobny portal flankowany pilastrami z półokrągłym tympanonem u góry. Fasada utrzymana jest w stylu baroku w typie Il Gesu. Również wyposażenie wnętrza kościoła w większości z I połowy XVIII wieku tj. ołtarze,

ambona, chrzcielnica i polichromia reprezentują styl barokowy. Kościół poza wartościami architektonicznymi jest ważnym elementem układu urbanistycznego Radymna, stanowi dominantę wysokościową w panoramie miasta widocznej od strony północno – zachodniej, wschodniej i południowej.

Dzwonnica murowana zbudowana w 1729 roku, przebudowana w 1891 roku, dwukondygnacyjna z trzema arkadami w części dolnej, mieszczącymi dzwony, z czteroboczną częścią górną zwieńczoną ażurową wieżyczką.

Plebania budynek murowany zbudowany z końcem XIX wieku, parterowy, o urozmaiconej bryle, z trójosiową facjatą na osi mieszczącą pomieszczenia użytkowe na poddaszu, z przeszkloną werandą na osi elewacji frontowej i filarowym gankiem wejściowym przy elewacji tylnej.

Bóżnica murowana zbudowana około 1900 roku, obecnie użytkowana na cele handlowo-magazynowe. Budynek usytuowany w południowo - zachodnim narożu rynku, dwukondygnacyjny, na rzucie zbliżonym do kwadratu, nakryty dachem czterosпадowym, uskokowym. Elewacja frontowa neoklasycystyczna, rozcłónkowana jest pionowo lizenami, zwieńczona profilowanym gzymsem.

V.2.2. b Architektura świecka

Zespół dworski biskupów przemyskich usytuowany na terenie południowo – wschodniego obrzeża miasta przy wyjeździe w kierunku Przemyśla.

Dwór przy ulicy Budowlanych, murowany zbudowany około 1920 roku, parterowy, z użytkowym poddaszem, z kolumnowym portykiem przy elewacji wschodniej, z dachem wielospadowym pokrytym dachówką ceramiczną. Ukształtowanie bryły charakterystyczne dla architektury dworskiej. Budynek w dobrym stanie technicznym po remoncie kapitalnym.

Spichlerz przy ulicy Budowlanych murowany, zbudowany na początku XX wieku, dwukondygnacyjny, z dachem naczółkowym pokrytym dachówką ceramiczną. Obecnie mieści Studio Mody.

Zespół folwarczny biskupów przemyskich usytuowany przy ulicy Lwowskiej nr 9

Brama wjazdowa z wjazdem flankowanym wysokimi czworokątnymi słupami, z przejściem po stronie południowej ograniczonym niższym słupem. Zachowane ślady wewnętrznej alei dojazdowej.

Spichlerz murowany dwukondygnacyjny z dachem dwuspadowym, obecnie pełniący funkcję magazynowo-handlową.

Rządcówka budynek murowany parterowy z ganeczkiem na osi elewacji .

Czworak przy ulicy Lwowskiej 18 murowany, piętrowy z dachem dwuspadowym, elewacje o dekoracji ramowej rozczłonkowane są lizenami. Na osi elewacji frontowej w partii dachu występuje naczólek z opływowymi bokami. Elewacje boczne zwieńczone są wolutowymi szczytami.

Budynki Użyteczności Publicznej

Hala Targowa budynek murowany usytuowany na środku rynku, zbudowany około 1938 roku obok ratusza . Założony na rzucie wydłużonego prostokąta, ma urozmaiconą bryłę z wyższą częścią środkową i niższymi częściami bocznymi, z kwadratowymi wieżyczkami w południowych narożach nakrytych szpiczastymi hełmami. Wzdłuż elewacji południowej występują arkadowe podcienia. W części środkowej parteru elewacji wschodniej występuje czteroarkadowy podcień dostępny po schodach, górna część zwieńczona jest trójkątnym szczytem.

Budynek Szkoły Ludowej przy ulicy Mickiewicza zbudowany na początku XX wieku, piętrowy z pięcioosiową elewacją frontową, rozczłonkowaną pionowo lizenami, poziomo gzymsami, z boniowanymi narożami. W okresie powojennym został rozbudowany w kierunku zachodnim i pozbawiony elementów wystroju elewacji – boni, i obramień okiennych. Zachowała się natomiast podstawowa dyspozycja przestrzenna elewacji.

Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” murowany, zbudowany na początku XX wieku, z salą widowiskową. Usytuowany w linii zabudowy ulicy Lwowskiej, jednopiętrowy, wschodnia elewacja rozczłonkowana jest półkolumnami z jońskimi kapitelami podtrzymującymi ozdobny tympanon.

Zespół budynków koszar piechoty przy ulicy Lwowskiej, pochodzący z około 1880 roku, siedem budynków o reprezentacyjnym eklektycznym charakterze, zbudowanych według projektów opracowanych w austriackim Ministerstwie Wojny we Wiedniu.

Zespół budynków kosza kawalerii przy ulicy Złota Góra, zbudowany około 1890 roku, złożony z budynków koszarowych mieszkalnych - żołnierskich i oficerskich, stajni

magazynów oraz ujeżdżalni o konstrukcji ścian z „muru pruskiego”, będącej rzadkością na terenie regionu przemyskiego

Zespół budynków kolejowych z II połowy XIX wieku, stacja kolejowa o urozmaiconej bryle, parterowa, z użytkowym poddaszem, w części środkowej wysuniętej przed front budynku, nakryta dachami dwuspadowymi. Elewacje rozczłonkowane pionowo lizenami. Budynek administracyjno - mieszkalny piętrowy, elewacja frontowa ośmioosiowa z dwuosiowym ryzalitem na środku, rozczłonkowana poziomo kostkowymi fryzami.

Wodociągowa wieża ciśnień z końca XIX wieku, murowana dwukondygnacyjna, z dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Elewacja frontowa dolnej kondygnacji zwieńczona gzymsem z otworami zamkniętymi półokrągło. Druga kondygnacja nadbudowana została po 1945 roku.

Zabudowa przemysłowa

Zespół budynków dawnego Towarzystwa Powroźniczego przy ulicy 3 Maja, murowany, wybudowany w 1853 roku, złożony z budynku administracyjnego i hali produkcyjnej

Cegielnia murowana z końca XIX wieku, z murowanym kominem.

Wiadukt kolejowy murowany, arkadowy, z II połowy XIX wieku.

Zabudowa mieszkaniowa

Do połowy XIX wieku na ogół drewniana, parterowa. W 1849 roku przy rynku były tylko trzy domy murowane, dwa przy wylocie z rynku ul. Mickiewicza i jeden w pierzei wschodniej przy ulicy Lwowskiej. Kontynuacją najstarszych domów parterowych są murowane budynki przy Rynku 3, 21, 28, 29, 30 i przy ulicach Sobieskiego 3, 3 Maja 4, Mickiewicza 10, Piłsudskiego 1.

Na ogół były to domy trójosiowe z sienią na środku lub w osi bocznej. Elewacje miały dekorację ramową tj. lizeny w narożach i zwieńczenie ścianką kolankową z gzymсами lub tylko gzymsem. W elewacjach domów Rynek 28, 29 i 3 pod gzymsem występuje fryz kostkowy. Okazalszy typ domu reprezentuje dom Rynek 3, z szeroką sienią w osi środkowej, z ozdobnymi nadokiennikami i fryzem kostkowym pod gzymsem wieńczącym.

Bogatszy wystrój elewacji mają również domy przy ul. Mickiewicza nr 10 i ul. 3 Maja nr 4, w których okna ujęte są w obramienia z profilowanej opaski i opaski z uszakami u góry. W budynkach przy Rynku 21, 28, 29 i 30 wymieniono nie tylko stolarkę okienną, ale również kształty otworów okiennych, co niekorzystnie zmieniło

wygląd elewacji. W domu przy ulicy Mickiewicza 10 zmieniono stolarkę, ale zachowano kształt okien. Oryginalna stolarka oraz wykrój okien utrzymany jest w budynkach 3 Maja 4 i Piłsudskiego 1. Dom przy ulicy Sobieskiego 3 ma zachowany oryginalny wystrój elewacji, ale jest w bardzo złym stanie technicznym.

Urozmaicone bryły w typie willi reprezentują domy przy ulicy 3 Maja nr 7/9, 12, 13, i 33. Dom nr 12 z czteroosiową elewacją z płytkim dwuosiowym ryzalitem na środku zwieńczonym attyką z tralkami. Dom nr 33 ma też płytki ryzalit zakończony szczytem z wnęką na figurkę. Domy nr 7/9 i 13 z wysuniętymi ryzalitami zwieńczonymi szczytami ze sterczynami i szczytem uskokowym. W części budynku nr 7/9 zmieniona została stolarka i kształty okien co niestety niekorzystnie wpłynęło na wygląd domu, ponadto jest on w złym stanie technicznym.

Piętrowe kamienice zaczęto wznosić z końcem XIX i na początku XX wieku głównie przy rynku, później również przy ulicach sąsiednich. Kamienice rynkowe w większości utrzymane są w charakterze architektury eklektycznej. Kamienice Rynek nr 4, nr 5, nr 10 nr 14, i 34, usytuowane na wąskich działkach, są trójosiowe, czteroosiowe i pięcioosiowe z sienią przechodnią na osi. Elewacje frontowe kamienic rozczłonkowane są poziomo gzymsem międzykondygnacyjnym, zwieńczone ściankami kolankowymi. Dodatkową dekoracją elewacji kamienic nr 4, 5, i 14, są profilowane opaski okienne, boniowanie w parterach kamienic nr 4 i 5 oraz balkony z ażurowymi balustradami w kamienicach nr 4, nr 5, nr 14 i nr 34. Podobne trój - i pięcioosiowe kamienice występują przy ulicy Lwowskiej nr 3, nr 4, nr 5 i nr 7 z tym, że elewacje kamienic nr 3 i nr 4 mają bogatszy wystrój. W kamienicy Lwowska nr 3 w płycinach podokiennych, nad oknami i w ścianie kolankowej występują sztukateryjne girlandy, niestety zmienione kształty otworów okiennych na piętrze zepsuły wygląd elewacji. W kamienicy Lwowska nr 4 okna piętra w profilowanych opaskach zwieńczone są naczółkiem z ornamentu roślinnego z owalną tarczą w środku, a w ścianie kolankowej występują medaliony i fryz kostkowy. Trzy kamienice rynkowe o szerokich frontach zlokalizowane zostały na dwóch lub trzech pierwotnie węższych połączonych działkach. Dziewięcioosiowa elewacja kamienicy nr 8 z wydatnymi gzymsami flankowana jest dwuosiowymi ryzalitami, elewacja kamienicy nr 17 siedmioosiowa ma trójosiowy ryzalit w części środkowej, zaś w częściach bocznych na piętrze balkony. Inny charakter reprezentuje elewacja kamienicy Rynek nr 24 z bramą wjazdową w osi bocznej ze zwieńczeniem w osi środkowej w postaci tympanonu. Reprezentacyjny charakter mają kamienice narożne dwufrontowe: Rynek nr 2, nr 12, nr 14, nr 15, przy

ulicy Lwowskiej nr 6, oraz Sobieskiego 5. Jednoosiowe ścięte naroża budynków Rynek nr 14, nr 17 i Piekarska nr 4/6 zaakcentowane są na piętrze balkonami. Na szczególną uwagę zasługuje kamienica Lwowska nr 6, o zaokrąglonym trójosiowym narożu, wypiętrzoną ponad poziom dachu, z górną kondygnacją rozczłonkowaną pionowo lizenami pomiędzy, którymi w narożu występują ozdobne medaliony. Okna piętra zamknięte półokrągło ujęte są w opaski ze zwornikami u góry. Dekoracji elewacji narożnika dopełnia balkon oparty na ozdobnych metalowych wspornikach. Drugą wyróżniającą się w zabudowie Radymna budowlą była kamienica przy ulicy Sobieskiego 5 mieszcząca niegdyś aptekę. Fasada ze ściętym narożnikiem ma bogatą dekorację architektoniczną z elementami nawiązującymi do renesansu i baroku. Ten bardzo ważny element układu urbanistycznego Radymna z racji usytuowania przy wjeździe do miasta w sąsiedztwie zespołu kościelnego aktualnie jest w stanie prawie ruiny.

Poza rynkiem i głównymi wjazdami do miasta historyczna piętrowa zabudowa jest nieliczna. Przy ulicy Mickiewicza są dwie kamienice piętrowe nr 7 i nr 28. Elewacja kamienicy Mickiewicza nr 7 po przeprowadzonych remontach pozbawiona została elementów wystroju, zmieniono też kształt okien, natomiast zachowane zostały oryginalne drzwi wejściowe i częściowo wewnętrzne oraz schody z ozdobną metalową balustradą. Również w elewacji kamienicy Mickiewicza nr 28 zmieniono kształty okien i prawdopodobnie zredukowano elementy wystroju pozostawiając jedynie gzyms wieńczący i uskokowy naczółek ponad dachem na osi budynku. We wnętrzu zachowała się stolarka drzwiowa i schody z balustradą metalową.

Drewnianej zabudowy na terenie Radymna zachowało się niewiele, najwięcej przy ulicy Budowlanych oraz parę domów w centrum miasta. Pochodzą głównie z lat 30 - tych XX wieku. Parterowe, z dachami dwuspadowymi, oszalowane pionowo. Deski szalowania szczytów wycięte są u dołu w zęby. Mają trójosiowe elewacje frontowe z wejściem na osi niekiedy poprzedzonym gankiem (Budowlanych nr 21 nr 35) i dwuosiowe elewacje boczne, szczytowe. W wielu domach wymieniona została stolarka okienna na okna z PCV co więcej zmieniono kształt okien przez co zatraciły one zabytkowy charakter.

V. 2. 3. Cmentarze

Cmentarz rzymsko-katolicki przy ulicy Budowlanych założony w I połowie XIX wieku, ogrodzony ceglany arkadowym murem. Główny wjazd oraz boczne przejścia flankowane są filarami z czterospadowymi daszkami z dachówek. Otwory zamknięte są

metalowymi ażurowymi bramami. Również w arkadach muru występują ozdobne kraty. W centrum cmentarza usytuowana jest kaplica murowana w stylu neogotyckim. Na cmentarzu znajdują się cenne nagrobki z przełomu XIX/XX wieku, często upamiętniające zasłużonych dla Radymna obywateli.

Cmentarz żydowski zlokalizowany w północno wschodniej części Radymna w dużej odległości od miasta. Obecnie zarośnięty, zaniedbany i trudno dostępny.

Cmentarz wojenny stanowi obecnie część cmentarza komunalnego usytuowanego na zachód od miasta. Cmentarz komunalny założony w 1990 roku, objął istniejący cmentarz wojenny jako wydzieloną kwaterę – prostokąt, obsiany trawą, na nim ustawionych jest 10 prostych betonowych krzyży bez napisów.

V.2.4. Zabytki Ruchome

Zabytki ruchome Radymna to wyposażenie wnętrza kościoła p.w. śś. Wawrzyńca i Sebastiana pochodzące z II połowy XVII wieku i I połowy XVIII wieku. Są to barokowe i późnobarokowe ołtarze, ambona i chrzcielnica oraz polichromia w zakrystii.

Ponadto obrazy również z II połowy XVII wieku i I połowy XVIII, konfesjonał z końca XIX wieku neobarokowy oraz ławki i boazerie z okresu międzywojennego.

Ołtarze utrzymane w tonacji brązowej (ołtarz główny, ołtarz Najświętszego Serca Jezusowego, św. Mikołaja, św. Antoniego, ołtarz M. Boskiej.), granatowo - niebieskiej (św. Anny Samotrzeciej), niebieskiej (ołtarz św. Agnieszki) są bogato zdobione ornamentami rockajllowymi złożonymi i posrebrzаныmi. Mensy ołtarzowe w formie sarkofagów występują w ołtarzach św. Mikołaja, św. Agnieszki, i Serca Jezusowego. Części środkowe ołtarzy flankowane są kolumnami. Przy kolumnach w ołtarzach – M. Boskiej i św. Antoniego ustawione są figury świętych. Po bokach obrazów w zwieńczeniach ołtarzy - Serca Jezusowego, M. Boskiej i św. Antoniego występują postacie Aniołów.

Ołtarz Główny św. Wawrzyńca i Sebastiana - z I połowy XVIII wieku, późnobarokowy, drewniany w ogólnej tonacji brązowej. Podstawę ołtarza stanowią cokoły ustawione uskokowo. Na cokołach po obu stronach części środkowej kulisowo ustawione są kolumny ze złożonymi kapitelami oraz figury czterech ewangelistów. W części centralnej ponad tabernakulum jest wnęka obramiona profilowaną złożoną ramą. W wnęcie umieszczony jest krucyfiks, a na zasuwie wnęki obraz przedstawiający św. Wawrzyńca. Nad wnęką jest srebrna tarcza w otoczeniu złożonych girland, powyżej

owalny obraz przedstawiający św. Sebastiana, a boki tej części objęte są złożonymi wolutowymi spływami. Całość zwieńczona jest glorią z Gołębicą.

Ambona – z I połowy XVIII wieku, późny barok, zawieszona na filarze z wejściem po schodkach. Korpus pięcioboczny zwężający się ku górze, z profilowanym parapetem i wałkiem u dołu, oparty jest na wsporniku zakończonym szyszką. Całość z bogatą dekoracją snycerską złożoną. W części dolnej występują główki aniołków. Na zaplecku obraz przedstawiający św. Jana Ewangelistę. Baldachim z lambrekinem u dołu, podtrzymywany jest przez aniołki. W podniebieniu występuje gołębicą w glorii.

W zwieńczeniu baldachimu są główki aniołków oraz postać Chrystusa Króla w glorii. Płyciny balustrady schodów dekorowane są ornamentem akantowym.

Chrzcielnica – I połowa XVIII wieku, późny barok, typu kielichowego. Trójstopniowy trzon oparty na ośmiobocznej podstawie dekorowany jest liściem akantu. Czasza zakryta pokrywą zwieńczoną figurami Chrystusa i św. Jana Chrzciela- scena chrztu w Jordanie. Czasza i pokrywa są bogato zdobione.

Malarstwo monumentalne

Polichromia - barokowa w zakrystii kościoła św. Wawrzyńca, na sklepieniu, ścianach i ościeżach.

Sklepienie - cztery owalne medaliony przedstawiające postacie czterech Ewangelistów w pozycji siedzącej. Medaliony ujęte są monochromatycznym ornamentem okuciowym, Ściana północna - Ukrzyżowanie z postaciami M. Boskiej, św. Jana, i Marii Magdaleny.

Ściana zachodnia - klęcząca postać fundatora.

Ściana wschodnia – postacie św. Pawła i św. Hieronima.

Ściana południowa – nad drzwiami lambrekin, podtrzymywany przez alegoryczne postacie z napisem /CONSUMATUM ANNO DNI 1729 CONSEKRATUM VERO 1730/. Po obu stronach ościeży romby w geometrycznym obramieniu, w rombie z prawej strony jest zegar i napis "VNI /REDDA/TUR", w rombie po lewej stronie leżący lew i napis „MA /IESTATE SE/ CVRUS”.

Malarstwo sztalugowe to obrazy, wchodzące w skład wyposażenia kościoła p.w. śś Wawrzyńca i Sebastiana, pochodzące z II połowy XVII i I połowy XVIII wieku. Obrazy ołtarzowe oraz inne obrazy znajdujące się w kościele – „Opłakiwanie”, „Pokłon pasterzy”, „Ukrzyżowanie” oraz feretron z Matką Boską z Dzieciątkiem.

Rzeźba - to drewniane rzeźby ołtarzowe - figury świętych i aniołów oraz kamienne rzeźby nagrobkowe. Na uwagę zasługują rzeźby pomnika Józefa Czechowskiego

z 1819 roku, z urną ustawioną na sarkofagu i klęczącą przy sarkofagu płaczącą postacią kobiety, postać anioła na pomniku z początku XX wieku oraz postać chłopca na nagrobku Świechowskiego z 1882 roku. Ponadto rzeźba figura Matki Boskiej na kolumnie ustawiona na Rynku.

Rzemiosło artystyczne

Stolarstwo – oprócz drewnianych dzieł sztuki stolarskiej jakimi są konstrukcje ołtarzowe w kościele św. Wawrzyńca i Sebastiana, na uwagę zasługują konfesjonał neobarokowy z końca XIX wieku, ławki, szafa i boazerie z okresu międzywojennego. Poza wyposażeniem kościoła wyrobów stolarskich na terenie Radymna zachowało się niewiele. To przede wszystkim stolarka drzwiowa: drzwi w kamienicach przy ul. Lwowskiej nr 5 i 6, Mickiewicza 7 oraz w domach Rynek nr 3, Zachariasiewicza 7, Krasińskiego 7.

Kapliczki Murowana kapliczka w stylu neogotyckim usytuowana jest przy ulicy Mickiewicza. Założona na rzucie kwadratu z trapezowo zamkniętą częścią tylną, z dachem wielospadowym pokrytym blachą. Elewacja frontowa ceglana zwieńczona jest trójkątnym szczytem z tondem w środku. Otwór wejściowy, ostrołukowy zamknięty jest metalowymi przeszklonymi drzwiami. Również w otworach okiennych, w elewacjach bocznych są metalowe ozdobne okna.

. Kapliczka murowana w formie kwadratowego obelisku z małą wnęką, zwieńczonego półokrągłym naczółkiem i metalowym krzyżem, która usytuowana była przy drodze do Młynów przeniesiona została na ulicę Złota Góra. Ponadto w obrębie miasta występują krzyże: – metalowy przy ulicy Mickiewicza oraz dwa kamienne na Zasaniu. Usytuowane wśród drzew są malowniczym elementem krajobrazu. Na Rynku usytuowana jest figura Matki Boskiej ustawiona na kolumnie.

V. 2.5 Dziedzictwo niematerialne

Radymno było przez wieki miastem wielokulturowym i wielowyznaniowym. Poszczególne nacje posiadały swoje świątynie, cmentarze, kulturę, folklor i zwyczaje. Działały organizacje społeczne i towarzystwa: polskie, ukraińskie i żydowskie.

Codziennie, raczej zgodne życie i współdziałanie, mieszane małżeństwa, wspólne uroczystości trwały do II wojny światowej. W jej wyniku doszło do unicestwienia społeczności żydowskiej, wysiedlenia Ukraińców i w rezultacie zniszczenia unikatowej

kultury, która powstała na styku trzech narodów. Do dzisiaj w krajobrazie kulturowym Radymna pozostał kościół katolicki, bożnica i zabytkowe, wyznaniowe cmentarze, w tym kirkut oraz cmentarz z okresu I wojny światowej, a także przydrożne krzyże i kapliczki. Nie zachowała się cerkiew greckokatolicka. Są one bogactwem Radymna, świadectwem tolerancji i pokojowej koegzystencji mieszkańców Radymna.

Radymno wyróżniało się w Rzeczypospolitej przynależnością do biskupów przemyskich, symbolizowaną przez odmienny od dzisiejszego herb i zakładem powroźniczym produkującym szeroki asortyment powrozów, sznurów, lin, a prowadzonym przez *Towarzystwo powroźnicze*. Te tradycje są ciągle żywe i godne wykorzystania we współczesnym wizerunku miasta, a powroźnictwo również w lokalnej praktyce edukacyjnej, turystyce i rekreacji jako część składowa szlaku kulturowego obejmującego m.in. teren dawnego zakładu powroźniczego i rejonu Rady i Sanu, gdzie masowo wykorzystywano powrozy, liny i sznury w czasie spławu.

Już w Galicji, szczególnie w okresie autonomicznym, rozpoczął się proces aktywizacji obywateli Radymna. Organizowano się z pobudek politycznych, patriotycznych, samokształceniowych, samopomocowych i towarzyskich. Odbływały się odczyty i wykłady na temat historii Polski, literatury i geografii. Obchodzono uroczyscie rocznice historycznych wydarzeń: 3 Maja, powstań narodowych, rok Mickiewiczowski i Kraszewskiego. Krzewiono oświatę i kulturę ludową, otwierano biblioteki i czytelnie, odbywano wycieczki krajoznawcze.

W centrum działań kulturalnych, społecznych i sportowych pozostawało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, które posiadało własną zachowaną do dzisiaj siedzibę. Oświatę i kulturę szerzyły Straż Ogniowa, Stowarzyszenie wzajemnej pomocy św. Józefa, Stowarzyszenie Kasynowe, Towarzystwo Oświaty Ludowej i inne.

Na drugim biegunie rozwijał się ruch ludowy, tworzone partie polityczne, startujące w wyborach do Sejmu Krajowego i Rady Państwa w Wiedniu. W rocznicę bitwy racławickiej obchodzono Święto Ludowe. Na partyjnych wiecach wysłuchiowano wykładów poświęconych oświacie, czytelnictwu, kółkom rolniczym. Propagowano też nowe kultury rolne, sadownictwo, hodowlę, maszyny rolnicze. Odbiorcami nowych idei byli mieszcianie radymniańscy, w wielu przypadkach równocześnie właściciele gospodarstw rolnych.

Z Radymnem był związany wielce zasłużony działacz Stronnictwa Ludowego, adwokat B. Gruszka (1881-1941), w okresie międzywojennym poseł na Sejm RP, bliski współpracownik Witosa i Mikołajczyka. Gruszka, współorganizował manifestację chłopską w Nowosielscach i Wielki Strajk Chłopski w powiecie jarosławskim. Był wielokrotnie aresztowany.

W Radymnie urodził się znany galicyjski powieściopisarz i dziennikarz, redaktor pism lwowskich J. Ch. Zachariasiewicz (1823-1906). Szkołę ludową ukończył w Radymnie, gimnazjum w Przemyślu. We Lwowie działał społecznie i konspirował, więziony za przekonania. W 1853 r. wrócił do Radymna i pracował w pobliskim Surochowie jako nauczyciel K. Badeniego, późniejszego namiestnika Galicji i premiera Austro-Węgier. Często powracał do Radymna i pisał tu swoje powieści. Do najbardziej znanych należą Święty Jur, Jarema, Na Kresach.

Z Radymnem związani byli również znany malarz L. Löffler (1827-1898) i historyk K. Gottfried (1903-1973). Löffler mieszkał u swojego stryja-pocztmistrza F. Löfflera i pobierał w Radymnie nauki. Następnie był profesorem Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie. Malował obrazy historyczne, rodzajowe i portrety.

W Radymnie urodził się i czasowo mieszkał K. Gottfried, historyk-regionalista, dyrektor Muzeum w Jarosławiu, znawca dziejów Radymna. Gottfried jest autorem wielu artykułów i opracowań historycznych na temat Radymna.

Obecnie główną placówką kulturalną Radymna jest Miejski Ośrodek Kultury, animator i organizator wielu imprez kulturalnych. Są wśród nich prestiżowy Radymno Jazz Festival (6 edycja w 2015 r.), z udziałem czołowych postaci polskiej muzyki jazzowej, Dni Radymna i wspólnie z Centrum Kultury w Przemyślu Podkarpacki Przegląd Chórów wykonujących pieśni religijne, polskie i obce.

Z MOK współpracuje znany radymniański chór parafialny „Cantilena” założony przez nauczycieli H. Pawełek i A. Popkiewicza. Chór występuje w różnych miejscach Podkarpacia i Polski, i jest laureatem wielu konkursów śpiewaczych.

W 2012 r. MOK współorganizował rekonstrukcję historyczną na temat losów Polski od 1772 do 1939 r. Miała ona miejsce w Rynku i przed szkołą na ul. Lwowskiej. W 2013 r. nad zalewem ZEK odbyła się kolejna rekonstrukcja historyczna – Wołyń 1943-2013 „Nie o zemstę, lecz o pamięć wołają ofiary”. To kontrowersyjne wydarzenie było szeroko komentowane w Polsce.

W ramach MOK odbywają się, organizowane wspólnie z miłośnikami Radymna, sesje popularnonaukowe z cyklu „Moja mała Ojczyzna”. Dotyczą one wydarzeń historycznych i osób zasłużonych dla Radymna:

1. 100. rocznica bitwy pod Radymnem, 23-25.05.1915
2. Radymniańskie ofiary zbrodni katyńskiej
3. Znani i mniej znani zasłużeń dla miasta Radymna i okolicy

W Miejskim Ośrodku Kultury działa studio piosenki, odbywają się wystawy plastyczne, imprezy folklorystyczne: Noc Świętojańska i Majówki łączące zabawę, sport i rekreację. Miasto ma swoich miłośników, pasjonatów historii i kolekcjonerów działających indywidualnie lub w ramach stowarzyszeń. Jednym z nich jest Z. Poręba amator historii, który gromadzi i udostępnia we własnym domu zabytki i pamiątki związane z I i II wojną światową oraz ze sportem motocyklowym.

W dziedzinie ochrony zabytków miejscowe władze wspiera miejskie Stowarzyszenie Rozwoju Radymna „Galeon”. W 2015 r. wystąpiło ono z inicjatywą renowacji dwóch obiektów zabytkowych, wpisanej do rejestru zabytków kaplicy cmentarnej i pomnika Tysiąclecia chrztu Polski w Radymnie.

Tradycje sportowe Radymna, sięgające XIX/XX w., uosabiają sekcje sportowe Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i Wojskowo-Cywilne Stowarzyszenie Sportowe (WCSS) działające w okresie międzywojennym pod egidą wojska. Dzisiaj radymniański sport rozwija się w ramach Miejskiego Klubu Sportowego (MKS) Radymno, Towarzystwa Kulturalno-Sportowego „Żagiel” i Stowarzyszenia Kulturalno-Turystycznego „ZEK Radymno”. To ostatnie, zgodnie z nazwą działa prężnie w dziedzinie zagospodarowania ZEK i rozwoju sportów wodnych.

Młodzież trenuje piłkę nożną i siatkową. W tych dyscyplinach Radymno ma drużyny ligowe. Wielu mieszkańców uprawia biegi i jazdę na rowerze. Na wiosnę, pod egidą MOK, odbywają się rodzinne biegi majówkowe, regaty żeglarskie, przejażdżki rowerowe.

V. 2. 6 Zabytki archeologiczne

Terenowe badania powierzchniowe metodą AZP (Archeologiczne Zdjęcia Polski) wykonano w Radymnie w październiku i listopadzie 1996 r. Badania prowadzili M. Proksa i J. Młynarski, a konsultacji udzielił S. Czopek. Poprzedziły je kwerendy źródeł pisanych, kartograficznych i ikonograficznych. Wykazały one istnienie w Radymnie 15 stanowisk archeologicznych (nr 1-8, 11-17). Kilku stanowisk nie udało się zidentyfikować (nr 1-8). Natomiast odkryto kilkanaście nowych stanowisk.

Dla każdego stanowiska wykonano Kartę Ewidencyjną Stanowiska Archeologicznego, którą przechowuje Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej i Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyśle. Karta zawiera część opisową, szkic lokalizacyjny i bibliografię.

Miasto Radymno, w granicach administracyjnych, występuje na jednym obszarze AZP, oznaczonym numerem 105-84. Jest to obszar dobrze rozcłonkowany o wysokości względnej do 30 m. Na tym terenie występują głównie gleby gliniaste (lessowe), a nad Sanem sporadycznie mady. Nowe stanowiska odkryto głównie wzdłuż cieków wodnych. Nad Sanem, w obszarze terasy dennej, nie występowały.

Pozyskany materiał archeologiczny był dość dobrze zachowany i pochodził na ogół z okresu wpływów rzymskich i średniowiecza. Część stanowisk określono jako prahistoryczne bez podania przynależności kulturowej. Zabytkowy materiał, odkryty przez archeologów złożono w Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej.

Historia znalezisk archeologicznych w Radymnie sięga początków XIX w. Już 26 czerwca 1826 r. wydobyto z Sanu pod Radymnem głowę byka wykonaną z połączanej blachy. W Muzeum Archeologicznym w Krakowie zachował się rysunek głowy i notatka następującej treści:

*Ta głowa jest srebrem wyzłocona i dęta, wielkości tejże jako bydłęcia mającego lat dwa,
rogi tejże głowy mają 14 cali długości.*

Dodano też informację o zaginięciu głowy, chociaż w 1873 r. miała być jeszcze eksponowana na wystawie w Krakowie. Niektórzy badacze podważają to ostatnie stwierdzenie (R. Jamka, *Epoka żelaza w widłach Wisły i Sanu od około 400 r. przed n. e. do 600 r. n. e.* Rocznik Województwa Rzeszowskiego, t. III, 1963 r.).

Według Jamki ten unikatowy na skalę Europy środkowej zabytek był pochodzenia celtyckiego, a ornamentyka typowa dla ceramiki kultury przeworskiej. Zapewne głowę byka noszono podczas obrzędów religijnych, podobnie jak współcześnie turonia.

W 1882 r. odnaleziono w Radymnie i przekazano do Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie dużą grupę zabytków z epoki brązu. Dzisiaj znajdują się one w Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej. Są to:

- 6 tarczek z blachy
- 4 wisiorki w kształcie pustego stożka
- Ok. 200 guziczków-kolców
- 10 paciorków spiralnych
- 2 ułamki tarczek
- Kilka ułamków naczyń z grubej blachy brązowej.

Kolejno o zabytkach archeologicznych Radymna pisał B. Janusz „Zabytki przedhistoryczne Galicji Wschodniej”, Lwów 1918 r. Według autora na mogile niwy

„Babionka” stała już w II poł. XIV w. figura kamiennej „baby”, zniszczona na rozkaz łacińskiego biskupa Eryka. Sama mogiła czyli rodzaj wzniesienia przestała istnieć wskutek wylewów Sanu. Druga podobna figura miała się znajdować w granicach miasta jeszcze w II poł. XVI w. K. Gottfried w pracy *„Z przeszłości Radymna”*, Rocznik Przemyski, t. X, 1965 r. pisze, że ten kamienny posąg nazywany później pogańską Dianą był usytuowany na prawym brzegu Sanu tuż pod Radymnem.

W latach 1960-1961 J. Wielowiejski odkrył w Radymnie i przekazał do Muzeum Okręgowego w Rzeszowie 70 fragmentów ceramiki z okresu wpływów rzymskich, 3 fragmenty naczyń nowożytnych, 1 fragment ceramiki kultury trzcinieckiej, 12 fragmentów ceramiki z okresu wpływów rzymskich, 3 fragmenty naczyń nowożytnych.

W latach 1974-1978, w rejonie starorzecza Sanu, podczas pozyskiwania kruszywa przez Zakład Eksploatacji Kruszywa w Radymnie, znaleziono duży zbiór militariów. Został on następnie uzupełniony przez znaleziska pozyskane od mieszkańców, które trafiły do krakowskiego kolekcjonera J. Kozłowskiego. Zbiór liczy kilkadziesiąt sztuk broni: miecze, szablę, broń obuchową, czekan, topory-siekiery, buławy, broń drzewcową, groty włóczni i oszczepów, elementy rzędu i oporządzenia końskiego, nieokreślone przedmioty żelazne.

P.A. Nowakowski w artykule *„Analiza archeologiczna militariów z Radymna woj. Przemyskie”*, Przemyskie Zapiski Historyczne, R. XI, 1998, uważa, że ten zbiór pochodzi z X-XVI w. i stanowi pozostałość po przeprawie przez San lub spływ łodzią, tratwą, promem. Miało to miejsce w czasie bitwy lub katastrofy łodzi i było rozciągnięte w czasie.

Z lat 90. XX w. pochodzą, przechowywane w Muzeum w Przemyślu, zabytkowe materiały z osady obronnej z palisadą, datowane na X-XIV w. Są to czaszki ludzkie, kubek gliniany późnośredniowieczny, naczynie grupy tarnobrzesckiej, fragmenty naczyń ceramicznych.

Decyzją z 11.12.1968 – A 759/409, z uzupełnieniami z 17.04.2001 r., wpisano do rejestru zabytków stanowisko 12/10/AZP – osada z okresu prahistorycznego. Według Proksy, niektóre stanowiska kwalifikują się do objęcia ich nadzorem archeologicznym i przeprowadzenia ewentualnych poszerzonych badań archeologicznych. W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami wśród przykładowych propozycji wpisów do rejestru zabytków podano stanowisko nr 11 z Radymna, domniemany gródek stożkowy.

W celu ratowania dziedzictwa archeologicznego wszystkie inwestycje usługowe, mieszkaniowe, remonty infrastruktury technicznej w granicach administracyjnych miasta Radymna winny być objęte nadzorem archeologicznym. W zależności od wyników obserwacji w porozumieniu ze służbą konserwatorską należy podejmować dalsze decyzje co

do szczegółowego postępowania w sprawie prac archeologicznych. Poprzez akcję informacyjną, nagłaśnianie ważnych odkryć archeologicznych, szkolenia, odpowiednią reklamę i promocję, należy edukować lokalną społeczność w zakresie problematyki badań archeologicznych i ochrony dziedzictwa kulturowego. Znajomość dziejów własnej miejscowości od epok pradziejowych pomaga w budowie lokalnej tożsamości historycznej, rodzi dumę i przywiązanie do rodzimych terenów. Ponadto uwrażliwia na wszelkie ślady, odkrycia i zabytki archeologiczne, ułatwia współpracę ze służbami konserwatorskimi. Natychmiastowa reakcja obywatelska niejednokrotnie pozwala uratować przed zniszczeniem archeologiczne stanowiska i przypadkowo znalezione zabytkowe przedmioty.

V.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

V.3.1 Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony to obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Rejestr zabytków

Na terenie województwa podkarpackiego prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków z siedzibą w Przemyślu. W strukturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków wyodrębniono trzy delegatury. Dla terenu Radymna właściwym urzędem jest Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Przemyślu.

Wpis do rejestru odbywa się na mocy decyzji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wydanej z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub posiadacza wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W tym samym trybie do rejestru może być też wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Zabytki objęte ochroną w ramach wpisu do rejestru zabytków zostały wyszczególnione w wykazie Gminnej Ewidencji Zabytków umieszczonym w Aneksie nr 1.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta Radymna

Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków należy do obowiązków gminy. Ewidencję tę prowadzi się w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, (Art.22.p.4. Ustawy o ochronie). Wpis zabytków nieruchomych do gminnej ewidencji zabytków jest podstawą do ochrony tych zabytków w formie zapisu

w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w mpzp, także w „decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego” (Art.19.p.1i 1a Ustawy o ochronie zabytków).

Gminna ewidencja zabytków jest też podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami, a ustalenia tego programu uwzględnia się zarówno w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jak i w mpzp.

Aktualnie opracowywana Gminna Ewidencja Zabytków Radymna oparta jest o wykaz zabytków sporządzony w 1987 roku przez Biuro Dokumentacji Zabytków w Przemyślu i będący Załącznikiem do decyzji o wpisie do rejestru zabytków układu urbanistycznego Radymna A – 280 z dnia 11- 01 –1988 r. oraz o wykaz zawarty w książce „Zabytki Architektury i Budownictwa w Polsce – Województwo przemyskie” wydanej przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie w 1998 roku.

Powyższy wykaz obejmuje 80 obiektów, w tym 5 obiektów związanych z zespołem kościelnym, 3 obiekty zespołu dworskiego, 3 obiekty zespołu folwarcznego, 7 obiektów koszarowych, bóżnica, kaplica cmentarna, kapliczka przydrożna, 2 obiekty użyteczności publicznej, 5 obiektów przemysłowych. Pozostałych 56 obiektów to budynki mieszkalne, 16 drewnianych i 40 murowanych.

W uzgodnieniu z Wydziałem Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Radymno stwierdzono, że w wykazie znajduje się duża liczba obiektów już nie istniejących lub przekształconych, zniszczonych, natomiast istnieją obiekty nie ujęte w wykazie, a kwalifikujące się do objęcia ochroną. W związku z tym postuluje się wykonanie weryfikacji obiektów. Obiekty proponowane do usunięcia z wykazów, za zgodą WUOZ w Przemyślu, zostały umieszczone w Aneksie nr 2 oraz 2a.

V.3.2. Zabytki ruchome objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki ruchome na terenie Radymna objęte rejestrem zabytków.

Zasób zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków składa się z obiektów będących wyposażeniem kościoła parafialnego p.w. śś. Wawrzyńca i Sebastiana. Ponadto wpisany do rejestru jest jeden pomnik nagrobny.

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Data wpisu	Nowy nr rej. zab.
1	Ołtarz Główny śś. Wawrzyńca i Sebastiana 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
2	Ołtarz Najświętszego Serca Jezusowego 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
3	Ołtarz Matki Bożej 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
4	Ołtarz św. Anny 2 poł. XVII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
5	Ołtarz św. Mikołaja 1. poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
6	Ołtarz św. Agnieszki 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
7	Ołtarz św. Antoniego 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
8	Chrzcielnica 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r .	B-159/2
9	Relikwiarz 2 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B-159/2
10	Feretron M.B z Dzieciątkiem 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B –159/2
11	Obraz Pokłon Pasterzy 2 poł. XVII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B –159/2
12	Obraz Opłakiwanie 2 poł. XVII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B –159/2
13	Obraz św. Stanisław 2 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B –159/2
14	Ambona 1 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r	B –159/2
15	Obraz Ukrzyżowanie 2 poł. XVIII w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B –159/2
16	Konfesjonał k. XIX w.	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B –159/2

17	Szafa okres międzywojenny	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B –159/2
18	Boazeria okres międzywojenny	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	25-09-1987 r.	B – 159/2
19	Polichromia w zakrystii Barokowa	Koś .pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	15-02-2000 r.	B – 8
20	Pomnik nagrobny Zarańskiej 1852 r.	Cmentarz Komunalny	10-11-2009 r.	B- 314

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Mocne strony:

- zachowany, czytelny narys średniowiecznego planu miasta
- historyczna zabudowa w rynku i budynki użyteczności publicznej na jego zapleczu
- dobre skomunikowanie w ruchu kołowym – międzynarodowa droga E 40 skrzyżowana z drogą w kierunku przejścia granicznego w Korczowej, linia kolejowa Kraków - Medyka,
- usytuowanie między Jarosławiem i Przemyślem w pobliżu Pruchnika i Sieniawy i w rejonie zabytkowych cerkwi dające możliwość wspólnych organizacji tras wycieczkowych i szlaków turystycznych
- położenie w terenie o walorach krajobrazowych dające możliwość rozwoju sportu i rekreacji: rzeka San – zalew ZEK, rzeka Rada
- pozostałości po unikalnym w skali województwa i kraju rzemiośle - powroźnictwie
- marka o znaczeniu ogólnopolskim - Festiwal Jazzowy
- marka o znaczeniu wojewódzkim - Podkarpacki Przegląd Chórów – Pieśni Pasyjne
- działanie na terenie miasta Miejskiego Domu Kultury – organizacja konkursów, sesje historyczne „Moja Mała Ojczyzna”, rekonstrukcje historyczne.

Słabe strony:

- duży procent zniszczonych, zaniedbanych budynków i ich otoczenia, zły stan nawierzchni ulic w obrębie centrum miasta.,
- bardzo duże natężenie ruchu kołowego w obrębie rynku, parking oraz parkowanie samochodów przy ulicach wokół rynku, nieuporządkowany handel w obrębie

rynku

- niska jakość zagospodarowania przestrzennego, brak spójnej wizji przestrzennej Rynku co skutkuje niezbyt udanymi realizacjami, zanik tradycyjnego budownictwa małomiasteczkowego
- agresywna, nieuporządkowana zieleń
- brak informacji turystycznej – oznakowania zabytków, ciekawych obiektów historycznych, brak numeracji domów
- istnienie w centrum miasta nieużytkowanych (kamienica ul. Piekarska/Lwowska), zniszczonych obiektów (ul. Sobieskiego 3, 5) oraz niezabudowanych działek budowlanych
- wykonywanie remontów obiektów bez poszanowania substancji zabytkowej: redukcja detali wystroju elewacji , zmiany kształtów okien i stolarki okiennej, bez odtworzenia oryginalnych podziałów wewnętrznych;

Szanse – czynniki pozytywnego oddziaływania na środowisko kulturowe:

- cenne obiekty zabytkowe tj. zespół kościoła p.w. śś. Wawrzyńca i Sebastiana wraz z wyposażeniem wnętrza świątyni, nieliczne ale wartościowe przykłady zabudowy: kamienice, domy parterowe murowane i drewniane, obiekty użyteczności publicznej
- obiekty świadczące o wielokulturowej i wielowyznaniowej historii Radymna, spuścizna rzymskokatolicka, grekokatolicka, żydowska
- uwzględnienie problemów ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego w strategicznych programach miasta
- możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i inne,
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego i naturalnego:

Zagrożenia-czynniki negatywnego oddziaływania na środowisko kulturowe:

- zła organizacja ruchu kołowego w obrębie Rynku

- brak kompleksowych działań w zakresie poprawy stanu zabytków i całej struktury miejskiej
- nieprzestrzeganie zapisów zawartych w Planach Zagospodarowania Przestrzennego, oraz wynikających z wpisu do rejestru zabytków układu urbanistycznego miasta, w zakresie remontów i nowych lokalizacji.

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Wymienione w tym rozdziale zadania są działaniami , których realizacja przewidziana jest na okres wieloletni .

VII.1. Priorytet: Ochrona dziedzictwa kulturowego, układu urbanistycznego miasta Radymna

VII.1.1. Uchwalenie MPZP obejmującego obszar miasta w jego historycznym zasięgu zarejestrowanym na Planie Katastralny z 1849 roku.

VII.1.2. Uchwalenie MPZP dla terenów o wartościach historycznych i kulturowych dla Radymna - terenu po dawnym folwarku biskupów przemyskich, terenu założenia koszarowego.

VII.1.3. Objęcie ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków o wartościach historycznych i architektonicznych - bóżnica, rządcówka w zespole folwarcznym, brama w zespole folwarcznym, zespół zabudowy kolejowej, wiadukt kolejowy, kamienica Lwowska nr 4, Lwowska nr 6, dom Rynek nr 3.

VII.1.4. Uwzględnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego miasta dziedzictwa kulturowego, a w szczególności :

- obiektów zabytkowych – zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i wszystkich obiektów zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków,
- zapisów dotyczących ochrony zabytków zawartych w niniejszym Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami miasta Radymno.

VII.1.5. Uwzględnienie w planowaniu przestrzennym i działalności inwestycyjnej na terenie miasta ochrony historycznych układów oraz zasad ochrony krajobrazu kulturowego: ukształtowania terenu, osi widokowych, zabytkowych kompozycji zieleni, cmentarzy.

VII.1.6. Sporządzenie Lokalnego Planu Rewitalizacji dla centrum miasta tj. rynku z blokami obudowy rynkowej.

VII.1.7. W historycznym centrum miasta należy dążyć do: zachowania w niezmienionej formie historycznej zabudowy oraz historycznych granic działek, wymiany istniejącej dysharmonizującej zabudowy – kioski w północnej i wschodniej pierzei Rynku - na nową zabudowę dostosowaną gabarytami, bryłą do zabudowy historycznej. Usunąć nieużytkowany kiosk w centrum Rynku. Ograniczyć miejsca parkingowe na Rynku i wykluczyć parkowanie samochodów wzdłuż pierzei rynkowych. Dokonać korekty zieleni w celu odsłonięcia południowej elewacji Hali Targowej, którą należy wykorzystać zgodnie z jej przeznaczeniem tj. przenieść chaotyczny handel z terenu Rynku - kwiaty, owoce, wyroby lokalne do arkadowej części Hali. Należy dążyć do zmiany funkcji drugiego ważnego obiektu rynkowego jakim jest bóżnica, w której powinna znaleźć się funkcja związana z kulturą.

VII.1.8. Należy dążyć do zahamowania dalszej degradacji terenu dawnego folwarku biskupów przemyskich poprzez zachowanie jego integralności przestrzennej, zabytkowych budynków, bramy wjazdowej i alei wjazdowej, remont budynku rządcówki oraz oddzielenia zielenią marketu „Biedronka”

VII.2. Priorytet: Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla miasta

VII.2.1. Dążenie do przeprowadzenia prac remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach w złym stanie technicznym:

- elewacje kamienic – Rynek nr 2, nr 4, nr 13, nr 14, Lwowska nr 4, nr 6, Budynek Towarzystwa Gimnastycznego ”Sokół”, budynek kotłowni w zespole koszar,
- zadbanie o estetykę i funkcjonalność centrum miasta poprzez uporządkowanie zapleczy kamienic, remont uliczek wychodzących z Rynku.

VII.2.2. Podjęcie działań mających na celu objęcie ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych o znaczących dla miasta wartościach historycznych i artystycznych.

VII.2.3. Działania władz samorządowych związane z wpisaniem do rejestru zabytków ważnych dla dziedzictwa kulturowego miasta obiektów powinno polegać na zebraniu stosownej dokumentacji, karty ewidencyjnej obiektu (większość obiektów posiada opracowane karty ewidencyjne) i złożeniu wniosku do WKZ – w przypadku obiektów stanowiących własność miasta. Zachęcenie prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych do złożenia wniosku do WKZ o wpis do rejestru.

VII.2.4 Wspieranie działań zmierzających do powstrzymania procesu zniszczenia oraz działań ratunkowych w stosunku do obiektów zabytkowych o dużych walorach architektonicznych i historycznych nie będących własnością miasta, nieużytkowanych bądź znajdujących się w złym stanie technicznym :

- kamienica Sobieskiego nr 5, dom Sobieskiego nr 3, kamienica Piekarska nr 4/6.

VII.2.5. Dbłość o zachowanie w nieprzekształconej formie zabudowy o charakterze willowym – tj. bryły, kształtu dachów.

VII. 2.6. W trakcie prac remontowych zabytkowych obiektów zadbać należy o zachowanie oryginalnych elementów wystroju zewnętrznego oraz wyposażenia wnętrza :

- zachowanie dekoracji architektonicznej i sztukatorskiej elewacji obiektów
- zachowanie istniejących kształtów okien, oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej w przypadku konieczności jej wymiany na nową dokonywać jej rekonstrukcji, w stosunku do okien zachować oryginalne podziały wewnętrzne
- zachowanie elementów metaloplastycznych – balustrad balkonów i schodów

- przestrzeganie wymogów w stosunku do obiektów zabytkowych i zespołów obiektów dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji – dla całości, a nie tylko parterów.

VII.2.7. Dbłość o estetykę i wykonywanie bieżących prac porządkowo-konserwatorskich przy zabytkowych cmentarzach :

- cmentarz stary - pielęgnacja zieleni, przeprowadzenie remontu kaplicy cmentarnej,
- cmentarz żydowski - wymaga oczyszczenia z zarośli, odkopania i ustawienia zachowanych macew, wykonania dojścia do cmentarza i właściwego oznakowania.
- cmentarz wojenny - ustawienie tablicy informacyjnej przy kwaterze wojennej oraz przy wejściu na cmentarz.

VII.2.8. Egzekwowanie zasad i zakresu dopuszczalnych działań przy prowadzeniu wszelkich prac remontowych i budowlanych przy obiektach zabytkowych:

- wpisanych do rejestru zabytków
- znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków

w tym: wymóg uzgadniania remontów oraz ewentualnych zmian w obiektach z WKZ.

VII.2.9. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków:

- opracowanie komputerowej bazy Gminnej Ewidencji Zabytków i prowadzenie monitoringu odnośnie stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich
- za zgodą WKZ w Przemysłu usunięcie z Gminnej Ewidencji Zabytków obiektów nieistniejących oraz przekształconych, które zatraciły wartości zabytkowe zgodnie z propozycją zawartą w Aneksie nr 2.

VII.2.10. Dofinansowywanie do prac konserwatorskich przy zabytkowych obiektach z terenu miasta.

VII.2.11. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami, poprzez pozyskiwanie środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych.

VII.3. Priorytet: Opieka nad zabytkami ruchomymi

- wspieranie prac konserwatorskich przy wyposażeniu kościoła p.w. śś. Wawrzyńca i Sebastiana,
- prowadzenie prac konserwatorskich przy wartościowych nagrobkach na Cmentarzu Starym oraz na cmentarzu żydowskim.
- Wspieranie prac konserwatorskich przy zabytkowych kapliczkach. Dbanie o zachowanie tradycyjnej bryły, kształtu i pokrycia dachu, wystroju i detalu architektonicznego.
- prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych prowadzić w uzgodnieniu z WUOZ w Przemyśle.

VII.4. Priorytet: Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach.

VII.4.1. Prowadzenie strony internetowej z wykazami obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów objętych Gminną Ewidencją Zabytków, obiektów ruchomych wpisanych do rejestru, stanowisk archeologicznych, mpzp dla terenów o zabytkowej strukturze przestrzennej.

VII.4. 2. Promowanie poprzez internet dziedzictwa kulturowego miasta.

VII. 4.3. Używanie i stosowanie historycznych nazw miejscowych np. Zagrody, Zasanie w przypadku zmian lub wprowadzania nowego nazewnictwa, promowanie nazw opartych o historię i tradycję lokalną.

VII.5. Priorytet: Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne.

VII.5.1. Zintegrowanie działań promocyjnych władz miasta w zakresie turystyki z działaniami władz województwa, powiatu i sąsiednich gmin poprzez stworzenia szlaków atrakcji turystycznych w których Radymno byłoby jednym z punktów na szlaku n.p. szlak chasycki, szlak tradycji wojskowych, szlak tradycji dworsko-folwarcznych, dołączenie do corocznej imprezy kultywującej tradycje flisackie.

VII.5.2. Opracowanie mapy turystycznej miasta z dokładnym oznaczeniem i opisaniem najważniejszych zabytków, obok zespołu kościelnego, zespołu dworskiego i folwarcznego, powinny na tej mapie znaleźć się: hala powroźnicza, bóżnica, koszary, cmentarze, zespół dworca kolejowego, wiadukt kolejowy, upamiętnione miejsce po nieistniejącej cerkwi, ewentualne trasy turystyczne o charakterze miejskim - po najcenniejszych zabytkach. Umieszczenie mapy na stronie internetowej.

VII.5.3. Oznakowanie w formie tabliczek informacyjnych poszczególnych obiektów i tras, wydanie folderu lub przewodnika popularyzującego obiekty i szlaki turystyczne.

VII.5.4. Wspieranie inicjatyw zmierzających do upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta. Włączanie się miasta i miejskich instytucji kultury w coroczne wojewódzkie obchody Europejskich Dni Dziedzictwa, pozwalające na propagowanie dziedzictwa lokalnego np. organizacja warsztatów i pokazów powroźnictwa z którego słynęło Radymno.

VII.5.5. Inicjowanie działań w zakresie popularyzacji walorów turystyczno- krajobrazowych i przyrodniczych miasta oraz rozwijanie infrastruktury związanej z turystyką – zagospodarowanie terenów wokół zalewu ZEK, oczyszczenie i uporządkowanie koryta i nabrzeży rzeki Rady - organizacja ścieżek pieszych i rowerowych.

VII.5.6. Wspieranie inicjatyw kultywujących lokalne wartości niematerialne – pieśni, tańce. legendy, podania, tradycyjne obrzędy.

VII.5.7. Upowszechnienie i wprowadzenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej – organizacja konkursów wiedzy o historii i zabytkach z terenu miasta.

VII.5.8. Wspieranie działalności lokalnych stowarzyszeń w sferze popularyzacji zabytkowego dziedzictwa Radymna.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI I ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA RADYMNA.

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami miasta Radymna będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- prawnych, wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi sporządzanie i aktualizowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, określanie stref ochrony konserwatorskiej, tworzenie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków
- finansowych, wsparcie finansowe prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy. Sięganie po dotacje z funduszy państwowych, samorządowych i unijnych. Opracowanie systemu wsparcia, w tym finansowego, ulg podatkowych i innych dla właścicieli obiektów zabytkowych na terenie gminy w celu ich remontowania i utrzymania w należytym stanie technicznym i estetycznym. Nagłaśnianie, reklamowanie i promowanie działań pro konserwatorskich: remonty zgodnie z zasadami sztuki, zachowanie historycznych funkcji obiektów, dyskretna reklama zewnętrzna. Organizowanie konkursów z nagrodami na najlepszych użytkowników obiektów zabytkowych, audycje w mediach, artykuły prasowe
- inspirowanie działań niezależnych podmiotów społecznych, gospodarczych i politycznych, podejmowanie starań i wsparcie procesu tworzenia zrzeszeń publiczno-prywatnych dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego
- tworzenie miejsc pracy w obszarze ochrony i opieki nad zabytkami
- aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego i zachowania dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Radymna, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miasta, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres 4 lat i stanowi dokument

uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co 2 lata burmistrz miasta Radymna będzie sporządzał sprawozdanie z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Miasta Radymna.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która powinna bezpośrednio odczuwać efekty jego wdrażania. Ma on służyć podejmowaniu planowych działań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego. Ochrona i właściwa ekspozycja krajobrazu kulturowego jest podstawowym składnikiem tożsamości regionalnej, wyróżnikiem rozwoju społecznego i cywilizacyjnego gminy. Stanowi o jej odmienności i atrakcyjności turystycznej, i inwestycyjnej.

IX. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA RADYMNA.

Finansowanie zadań ochrony i opieki nad zabytkami na terenie Radymna może być realizowane z uwzględnieniem środków:

- Publicznych:
 - krajowych (budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe)
 - zagranicznych (środki Unii Europejskiej i inne środki pomocowe)
- Niepublicznych (środki prywatne osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych)

Dla Gminy posiadającej tytuł prawny do obiektu opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym. Właściciel może występować o dotację celową ze środków publicznych. Podobna procedura dotyczy innych właścicieli – osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, których obowiązkiem jest finansowanie działań dokumentacyjnych, budowlanych, konserwatorskich i restauratorskich.

Finanse publiczne pochodzą z budżetów: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Rolnictwa, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Sejmiku Województwa, Rady Gminy

Dotacje z *Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego* udzielane są z corocznie ogłaszanych programów. Przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków dotacja z jednego źródła może być udzielona do wysokości 50% nakładów. W przypadku zabytków o wyjątkowej randze może wynosić nawet 100% koniecznych nakładów. Wnioski zgłaszają jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, organizacje pozarządowe i podmioty gospodarcze. Zadania z zakresu ochrony zabytków realizowane są z programu „Dziedzictwo kulturowe”.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego prowadzi *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020*. W osi priorytetowej VIII Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury przewidziano dotacje na ochronę i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym. Finanse pochodzą z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i dotyczą interwencji w ramach jednego celu

tematycznego. Program skierowano do rejonów słabiej i lepiej rozwiniętych. W celach szczegółowych postawiono na lepszą dostępność infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz na wzrost kompetencji społecznych jako ważnych elementów konkurencyjności gospodarki. Przewidziano realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury, w których prezentuje się dziedzictwo kulturowe, poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury pełniących funkcje kulturotwórcze i będących ośrodkami życia kulturowego w miastach. Projekty mogą obejmować renowację, restaurację, rewaloryzację i rewitalizację zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Wsparcie finansowe przewidziano także dla działań konserwatorskich i zabezpieczających przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego. Głównymi beneficjentami programu są państwowe i samorządowe instytucje kultury, jednostki samorządu terytorialnego, kościoły, organizacje pozarządowe.

Fundusz kościelny w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji przeznaczony jest na dofinansowanie remontów i konserwacji obiektów sakralnych o wartości zabytkowej. W tym również na podstawowe prace zabezpieczające: remonty stropów, dachów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacje, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej i na wszelkiego typu instalacje. Program nie uwzględnia otoczenia świątyń, wystroju wnętrz i wyposażenia.

Wojewódzki Konserwator Zabytków posiada środki z budżetu państwa i dotuje prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Budżet WKZ jest ustalany corocznie w zależności od dotacji państwowej i w tym cyklu odbywa się nabór wniosków. Ma to miejsce w dwóch terminach: do 29 lutego dla wniosków na prace planowane do zakończenia w danym roku kalendarzowym oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej nakładów. WKZ finansuje prace dokumentacyjne, projektowe, badania konserwatorskie, programy prac konserwatorskich. Ponadto remonty, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej, odgromowej i inne.

Pomoc finansowa z budżetu *Województwa Podkarpackiego* dotyczy zabytków wpisanych do rejestru z Podkarpacia. Szczegółowe kryteria oraz tryb weryfikacji i przyznawania pomocy finansowej określają uchwały Sejmiku Województwa Podkarpackiego. O dotację może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku w oparciu o tytuł prawny.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej dysponuje środkami finansowymi przeznaczonymi na ochronę środowiska i gospodarki wodnej w celu zachowania bioróżnorodności flory i fauny, edukację ekologiczną, ochronę przyrody, w tym terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień i parków. Promowane są działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów chronionych na mocy przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Środki gminne. W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Rada Miasta ma prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy znajdujących się na jej terenie zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Dotowanie odbywa się na zasadach stanowiących przez lokalne prawo.

Fundusze europejskie i środki pomocowe. Udzielane są w ramach *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020*. Dotyczą ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego. Beneficjentami programu są jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia. Fundusze unijne mogą być także pozyskiwane w ramach *Programu Kreatywna Europa – komponent kultury (2014-2010)*. Wnioski składają instytucje i organizacje (publiczne, pozarządowe, prywatne) i przedsiębiorstwa prowadzące działalność kulturalną. Główny cel programu dotyczy rozwijania współpracy kulturalnej między narodami poprzez mobilność artystów, dzieł i dialog międzyludzki. W projektach małych występuje co najmniej 3 partnerów z 3 różnych krajów.

Środki prywatne. Uzupełnieniem środków publicznych są fundusze prywatne. Łączenie tych obydwu źródeł finansowania ochrony dziedzictwa kulturowego jest docelowym modelowym sposobem realizacji zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. Obecnie wiele zabytkowych obiektów pozostających w rękach osób prywatnych lub osób prawnych, w tym przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, związków wyznaniowych jest remontowanych z własnych środków.

ANEKS nr 1 Wykaz obiektów zabytkowych

Lp	obiekt	ulica	nr	lokalizacja	datowanie	materiał	Nr rej. zabytków woj. podkarpackiego (d. przemyskiego) do 1998 r.	Nr rej. zabytków woj. podkarpackiego od 1999 r.
1.	Układ urbanistyczny				XV, XVI, XVIII w.			A-280 z 28-12- 1887 r.
	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca i Sebastiana	Chopina	1		1723 - 1724 rok		A-279	A - 439 z 11-01-1988 r.
2.	Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca i Sebastiana	Chopina	1		1723-1724 rok	ceglane	A- 279	A - 439 z 11-01-1988 r.
3.	Dzwonnica	Chopina	1		1729 r. przeb. k. XIX w.	ceglane	A- 279	A - 439 z 11-01-1988 r.
4.	Ogrodzenie z bramą	Chopina	1		k. XIX wieku	cegła-metal	A - 279	A - 439 z 11-01-1988 r
5.	Plebania	Słowackiego	1		1 poł. XIX w.	ceglane	A - 279	A - 439 z 11-01-1988 r
6.	Plebania ob. Dom Zakonny SS. Służebniczek	Chopina	2		k. XVIII w. przeb. XIX, XX w.	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
7.	Bóżnica	Rynek	27		po 1900 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
8.	Hala Targowa	Rynek	1		po 1918 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
9.	Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” ob. Miejski Dom Kultury	Lwowska	16		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
	Zespół dworski biskupów przemyskich	Budowlanych						.
10.	Dwór w zespole dworskim biskupów przemyskich	Budowlanych	1			ceglane		A - 771 z 21-07-1994 r.
11.	Spichlerz „Blajcherówka” w zespole dworskim biskupów przemyskich ob. budynek usługowy	Budowlanych	3		pocz. XX wieku	ceglane		A - 776 z 3-09-1994 r
	Zespół Folwarku biskupów	Lwowska	9					

	przemyskich							
12.	Brama wjazdowa w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
13.	Rządcówka w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 z 28-12- 1887 r.
14.	Spichlerz w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
15.	Czworak w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		ok. 1920 roku	ceglane		A - 781 z 12-12-1994 r.
	Zespół Koszar Piechoty	Lwowska	20		około 1880 roku			A – 777 z 12- 10- 1994 r.
16.	Budynek Koszarowy w zespole koszar ob. Szkoła Podstawowa	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 z 12- 10- 1994 r.
17.	Budynek Koszarowy w zespole koszar ob. Gimnazjum Publiczne	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 z 12- 10- 1994 r.
18.	Budynek Koszarowy w zespole koszar ob. Urząd Miasta Radymna	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 z 12- 10- 1994 r.
19.	Budynek oficerski mieszkalny w zespole koszar ob. bud. mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 z 12- 10- 1994 r.
20.	Budynek oficerski mieszkalny w zespole koszar o. bud. mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 z 12- 10- 1994 r.
21.	Budynek oficerski mieszkalny w zespole koszar ob. bud. mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 z 12 – 10 – 1994 r.

22.	Budynek mieszkalny oficerski w zespole koszar ob. budynek mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 Z 12- 10- 1994 r.
23	Budynek Łaźni w zespole koszar ob. kotłownia	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A – 777 z 12- 10- 1994 r.
	Zespół Koszar Kawalerii	Złota Góra	13		około 1890 roku			
24.	Budynek mieszkalny oficerski w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
25	Budynek mieszkalny żołnierski w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
26	Budynek magazynowy w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
27.	Budynek ujeżdżalni w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglano-drewniane		
28.	Budynek stajni w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
29.	Cmentarz Komunalny	Budowlanych			pocz. XIX wieku			A – 674 z 07 – 06 – 1994 r.
30.	Brama Cmentarza Komunalnego	Budowlanych			1889 rok	cegła-metal		A – 674 z 07 – 06 – 1994 r.
31.	Kaplica na Cmentarzu Komunalnym	Budowlanych			pocz. XX wieku	ceglane		A – 674 z 07 – 06 – 1994 r.
32.	Cmentarz Żydowski			na północ od kościoła wśród pól	1 poł. XIX wieku			
33..	Cmentarz Wojenny kwatera na Cmentarzu Komunalnym	Mickiewicza			po 1914 roku			
34.	Budynek Towarzystwa Powroźniczego	3 Maja (dawna 1 Maja)	6		ok. 1853 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
35.	Warsztat Powroźniczy	3 Maja (dawna 1 Maja)	6		ok. 1853 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
36.	Budynek Stacji w zespole dworca kolejowego	Kolejowa			ok. poł. XIX wieku	ceglane		

37.	Budynek administracyjno-mieszkalny w zespole dworca kolejowego	Kolejowa			ok. poł. XIX wieku	ceglane		
38.	Wodociągowa Wieża Ciśnień w zespole dworca kolejowego	Kolejowa			k. XIX w. nadb. po 1945 roku	ceglane		
39.	Most Kolejowy	3 Maja (dawna 1 Maja)			k. XIX wieku	ceglano-kamienny		
40.	Cegielnia	Słowackiego			k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
41.	Kapliczka	Mickiewicza		po stronie północnej ul. Mickiewicza	k. XIX wieku	ceglane		
42.	Kamienica	Lwowska	3		2 poł. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
43.	Kamienica	Lwowska	4		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
44.	Kamienica	Lwowska	5		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
45.	Kamienica	Lwowska	6		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
46.	Dom	Lwowska	42		okres międzywojenny	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
47.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	7/9		ok. poł. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
48.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	12		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
49.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	13		ok. 1935 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
50.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	33		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
51.	Dom	Mickiewicza	10		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
52.	Kamienica	Piekarska	4/6		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
53.	Dom	Piłsudskiego (d. Nowotki)	1		okres międzywojenny	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
54.	Kamienica	Rynek	2		XIX/XX	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.

					wieku			
55.	Kamienica	Rynek	3		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1987 r.
56.	Kamienica	Rynek	4		2 poł. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1987 r.
57.	Kamienica	Rynek	5		poł. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1987 r.
58.	Kamienica	Rynek	8		XIX/XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
59.	Kamienica	Rynek	10		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
60.	Kamienica	Rynek	12		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
61.	Kamienica	Rynek	13		XIX/XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
62.	Kamienica	Rynek	14		XIX/XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
63.	Kamienica	Rynek	15		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
64.	Kamienica	Rynek	17		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
65.	Dom	Rynek	20		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
66.	Kamienica	Rynek	24		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
67.	Dom	Rynek	28		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
68.	Dom	Rynek	29		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
69.	Dom	Rynek	30		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
70.	Kamienica	Rynek	34		okres międzywojenny	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
71.	Dom	Sobieskiego	3		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
72.	Kamienica	Sobieskiego	5		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
73.	Dom.	Zachariasiewicz za	7		pocz. XX wieku	drewniane		A-280 układ urb. z 28-12-1987 r
74.	Pomnik Kolumnowy M.Boskiej Niepokalanej	Rynek		w północno- zachodnim narożu	pocz. XX wieku	ceglane		

75.	Kapliczka	Złota Góra		przy skrzyżowaniu z ulicą Lwowską	1830 rok	ceglane		
76.	Krzyż Przydrożny	Mickiewicza		po stronie północnej	ok. poł. XX wieku	metalowe		
77.	Krzyż Przydrożny	Zasanie		po stronie wschodniej	pocz. XX wieku	kamienne		
78.	Krzyż Przydrożny	Zasanie		po stronie zachodniej	pocz. XX wieku	kamienne		

ANEKS nr 2 Obiekty ujęte w załączniku do decyzji o wpisie do rejestru układu urbanistycznego Radymna A - 280 z 28-12-1987 r. - proponowane do usunięcia z wykazu

lp.	obiekt	ulica	nr	datowanie	uwagi
1.	Stajnia w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9	pocz. XX w	przekształcony
2	Obora w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9	pocz. XX w.	przekształcony
3	Kuźnia w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9	pocz. XX w	przekształcony
4	Dom	Brunona Gruszki	1		rozebrany
5	Kamienica	Lwowska	7		przekształcony
6	Dom	Mickiewicza	12	pocz. XX w.	przekształcony
7	Dom	Mickiewicza	13	l.30 XX w.	Nie istnieje
8	Dom	Mickiewicza	14	l.30 XX w.	przekształcony
9	Dom	Mickiewicza	24	1.30 XX w.	nie istnieje
10	Dom z zabudową gospodarczą	Mickiewicza	26		nie istnieje
11	Dom	Nowotki ob. Piłsudskiego	1	Okr.międzywoj.	przekształcony
12	Dom	1 Maja ob. 3 Maja	32	l.30 XX w.	nie istnieje
13	Dom	Rynek	21	pocz. XX w.	przekształcony
14	Dom	Słowackiego	10	pocz. XX w.	przekształcony
15	Dom	Słowackiego	12	2 poł. XIX w	przekształcony

ANEKS 2 a. Obiekty proponowane do usunięcia z wykazu „Zabytki Architektury i Budownictwa w Polsce – Woj. Przemyskie” z 1998 r.

lp.	obiekt	ulica	nr	datowanie	uwagi
1.	Czworak w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9	pocz. XX w	przekształcony
2	Dom	Bohaterów Lenino ob. Legionów		l. 30 XX w.	Zły stan techniczny
3	Dom	Budowlanych	24	l. 30 XX w.	przekształcony
4	Dom	Budowlanych	29	l. 30 XX w.	nie istnieje
5	Dom	Budowlanych	31	l.30 XX w	Zły stan techniczny
6	Dom	Budowlanych	38	l. 30 XX w.	przekształcony
7	Dom	Budowlanych	41	l. 30 XX w.	zły stan techniczny
8	Dom	Budowlanych	47	l. 30 XX w.	Zły stan techniczny
9	Dom	Budowlanych	60	l. 30 XX w.	przekształcony
10	Dom	Kraśńskiego	1	1 ćw. XX w.	przebudowany
11	Dom	Grunwaldzka	4	1 ćw. XX w.	nie istnieje
12	Dom	3 Maja	20	1 ćw. XX w.	nie istnieje
13	Dom	3 Maja	39	1 ćw. XX w.	nie istnieje
14	Dom	Mickiewicza	8	pocz. XX w.	nie istnieje
15	Dom	Mickiewicza	12	pocz. XX w.	przekształcony
16	Dom	Mickiewicza	13	l. 30 XX w.	nie istnieje
17	Dom	Mickiewicza	14	l. 30 XX w.	przekształcony
18	Dom	Mickiewicza	22	1 ćw. XX w.	nie istnieje
19	Dom	Mickiewicza	24	1 ćw. XX w.	nie istnieje
20	Dom	Nadbrzeżna	10	l. 30 XX w.	przekształcony
21	Dom	Nadbrzeżna	14	1ćw.XX w	przekształcony
22	Dom	Nadbrzeżna	44	l. 30 XX w.	nie istnieje
23	Dom	Narutowicza	21	k. XIX w.	nie istnieje

24	Dom	Plażowa	1	1 ćw. XX w.	przekształcony
25	Dom	Sanowa	22	1 ćw. XX w.	przekształcony
26	Dom	Sanowa	26	1 ćw. XX w.	przekształcony
27	Dom	Słowackiego	12	2 poł. XIX w	przekształcony
28	Dom	Zasanie	21	1 ćw. XX w.	nie istnieje
29	Most na Sanie			1903 r.	przebudowany

ANEKS nr 3 Wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie Radymna, na podstawie AZP

Lp.	Nazwa stanowiska	Nr w miejscowości (nr na obszarze)	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura
1.	Radymno	1 (1)	105-84	• ślad osadnictwa	kultura łużycka
2.	Radymno	2 (2)	105-84	• ślad osadnictwa	epipaleolit
3.	Radymno	3 (3)	105-84	• ślad osadnictwa	epipaleolit kultura tardenuaska
4.	Radymno	4 (4)	105-84	• ślad osadnictwa?	
5.	Radymno	5 (5)	105-84	• ślad osadnictwa?	
6.	Radymno	6 (6)	105-84	• ślad osadnictwa	
7.	Radymno	7 (7)	105-84	• ślad osadnictwa	neolit
8.	Radymno	8 (8)	105-84	• pozostałości osadnictwa	III-IV brąz
9.	Radymno	11 (9)	105-84	• osada obronna z palisadą	X-XIV w.
10.	Radymno	12 (10)	105-84	• pozostałości osadnictwa • pozostałości osadnictwa • osada	prahistoria OWR OWR
11.	Radymno	13 (11)	105-84	• pozostałości osadnictwa	OWR
12.	Radymno	14 (12)	105-84	• pozostałości osadnictwa	prahistoria
13.	Radymno	15 (13)	105-84	• pozostałości osadnictwa • ślady osadnictwa • pozostałości osadnictwa	średniowiecze prahistoria wczesne średniowiecze
14.	Radymno	16 (14)	105-84	• ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
15.	Radymno	17 (15)	105-84	• ślad osadnictwa • pozostałości osadnictwa • pozostałości osadnictwa	prahistoria kultura przeworska OWR średniowiecze
16.	Radymno	18 (29)	105-84	• pozostałości osadnictwa • pozostałości osadnictwa • pozostałości osadnictwa • pozostałości osadnictwa	kultura mierzanowicka, kultura neolityczna – I okres EB kultura trzciniecka – II okres EB OWR późne średniowiecze
17.	Radymno	19 (30)	105-84	• ślad osadnictwa • pozostałości osadnictwa • pozostałości osadnictwa	kultura trzciniecka – II okres EB OWR późne średniowiecze

18.	Radymno	20 (31)	105-84	pozostałości osadnictwa	prahistoria
Lp.	Nazwa stanowiska	Nr w miejscowości (nr na obszarze)	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura
19.	Radymno	21 (32)	105-84	- pozostałości osadnictwa - pozostałości osadnictwa	późne OWR wczesne średniowiecze
20.	Radymno	22 (33)	105-84	- pozostałości osadnictwa - pozostałości osadnictwa	kultura mierzanowicka, kultura neolityczna – I okres EB OWR
21.	Radymno	23 (34)	105-84	- śląd osadnictwa - śląd osadnictwa	prahistoria średniowiecze
22.	Radymno	24 (35)	105-84	pozostałości osadnictwa	OWR
23.	Radymno	25 (36)	105-84	- śląd osadnictwa - pozostałości osadnictwa	neolit późne średniowiecze
24.	Radymno	26 (37)	105-84	śląd osadnictwa	średniowiecze
25.	Radymno	27 (38)	105-84	pozostałości osadnictwa	OWR
26.	Radymno	28 (39)	105-84	pozostałości osadnictwa	neolit
27.	Radymno	29 (40)	105-84	pozostałości osadnictwa	OWR
28.	Radymno	30 (41)	105-84	- śląd osadnictwa - śląd osadnictwa	prahistoria średniowiecze

Wyjaśnienie skrótów:

EB - epoka brązu

OWR – okres wpływów rzymskich